

תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות בתלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 101 / ניסן - אייר תשע"ב

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יוסף מאיר שטורך
meir.nacon9@gmail.com

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות השונים,
לכתובת המערכת, או לפקס, או לדואר
האלקטרוני.

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08/9214829
פקס: 08/9207911
macon1@bezeqint.net

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

תוכן הספר

דבר העורך מאה ואחד – כמניין "מיכאל"	5
מידע הלכתי - דיני ביעור ווידוי מעשרות הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	6
זמן חירותנו - מהי חירות אמיתית מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א הראשון לציון והרב הראשי לישראל	10
הגהות על משניות ברכות הגאון הגדול רבי מאיר מאוז שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים	12
שו"ת בכמה עניינים הלכה למעשה בתרומות ומעשרות הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	16
שותפות כהן או לוי, זכרים או נקבות "במצוות נדירות" הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	22
ניקוב בעציץ של עץ וחרס הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א מרבני המכון	28
בעניין החיוב לשרוף פירות ערלה הרה"ג רבי אבישי גרינציג שליט"א מושב יד בנימין	34
מדור שו"ת מקוון - שאלות שהופנו לרבני המכון * פירות וירקות שנקנו מחנות שאין לה השגחה * האם אננס גדל בארץ ישראל לעניין אם יש לחוש לחיוב תרומות ומעשרות	40

בסייעתא דשמיא

מאה ואחד - כמניין "מיכאל"

חסד ה' היה עימנו עם סיום ההפקה המוצלחת בס"ד של "גיליון המאה", הפקה בה שותפים וגורמים רבים חברו יחדיו כדי להוציא דבר נאה ומתקבל. ואכן ב"ה קיבלנו ועדיין תגובות חיוביות ביותר מרבנים, תלמידי חכמים, מורי הוראה, מפקחי כשרות ועוד ועוד קוראים נאמנים שקיבלו את הגליון ונהנו ממנו, הן מן הקנקן והן ממה שבתוכו.

ומעל הכל, אנו מודים לרבותנו, מרן עט"ר הראש"ל רבי עובדיה יוסף שליט"א על דברי הברכה הנלבבים, כאשר מתוך הדברים עולה חיבתו המיוחדת של מרן לכל פעולות המכון ולעומד בראשו. ולמו"ר ועט"ר הראש"ל והרב הראשי לישראל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א מורה דרכו של המכון על איגרת הברכה המיוחדת והייחודית בה מציין בתו"ד שגליון מאה ואחת, כמספר "מיכאל" שר ישראל.

יסוד העניין איתא בילקוט ראובני (בשם "מגלה עמוקות" ר' נתן נטע שפירא, זי"ע) דשני שרי תורה הם - מיכאל וזאגנוגאל, וחיילותיהם מאה ואחד כמניין שמו של כל אחד. וה"נעלם" ממשח [ז"א האותיות אחרי הראשי תיבות הנעלמות, מס שין הא] גם עולה 101. וכל זמן שהיה משה חי לא יכל מיכאל לשלוט על ישראל, וכשנעלם משה - בא מיכאל. ועניין זה של כח התורה במאה ואחת בא לרמז למה שאמרו: אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת (חגיגה , ט', ב'). והרוצה שלא ישתכח תלמודו צריך לחזור על משנתו מאה פעמים ואחת.

הרי לנו שסוד המספר 101 הינו הקיום הקבוע של הדבר, ולכן השונה פרקו מאה ואחת לא שוכח תלמודו אלא תלמודו מתקיים בעדו. ואף אנו בעומדנו בפתח גליון המאה ואחת, חשים אנו בסייעתא דשמיא מיוחדת של "קיום" לכל מפעלות המכון.

ואשר אם המספר 100 מסמל דבר מרובה, וכמו שכתב יו"ר המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א בפתח גליון המאה, והוא כנגד מה שזכינו להרבות בעשייה התורנית, ההלכתית והכשרותית לזיכוי הרבים במסגרת המכון. הרי שהמסמפר מאה ואחת בא ומחזק את ה"קיום" של הדברים, ומכח זה אנו מתחזקים להמשיך בס"ד בכל העניינים ביתר שאת וביתר עוז. ומתפללים אנו לבורא עולם שיתן לנו את הכוחות לכך מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא, ברכה והצלחה בכל מעשי ידינו ולכל עמד בית ישראל, אמן.

בברכה
העורך

דיני ביעור ווידוי מעשרות

ראה את מקורות הדינים בספר קצירת השדה פי"ח

א. בשנה הרביעית ובשנה השביעית לסדר השמיטה בערב יו"ט האחרון של פסח, מקיימים מצוות "ביעור מעשרות".

ב. כיצד היא מצוות הביעור? כל מי שברשותו פירות שהן טבל או ספק טבל, חייב להפריש מהן תרומות ומעשרות. פירות שהן דמאי, אינו חייב להזדרז ולהפריש מהן תרומות ומעשרות שאינם מעכבים את הווידוי, אף על גב שאסור לאוכלם כל עוד ולא הופרשו מהם תרומות ומעשרות. [ואמנם בזה"ז עפ"י רוב אין נוהג דין דמאי].

ג. כמו כן, מי שברשותו מוצרי מאפה החייבים בחלה, חייב להפריש חלה בזמן הביעור. ובזמן הזה שמצות החלה בשריפה – טוב לשרפה בזמן הביעור.

ד. לאחר שהפריש תרומות ומעשרות, עליו ליתנם למקבליהם, דהיינו: תרומות לכהן, ומעשר ראשון ללוי [בטבל ודאי] ומעשר עני לעני. [יש מקום להדר גם בספק טבל]. ובזמן הזה שאין נותנים תרומות לכהן, די שיפריש ויקבע מקום [וכהן שקיבל שמן תרומה להסקה טוב שיבער את השמן כולו עד זמן הביעור].

ה. פירות מעשר שני או רבעי, יחלל את קדושתם על מטבע. ואת המטבע, עם שאר כל המטבעות שברשותו מחילולים קודמים של מעשר שני ורבעי, יחללם על מטבע אחת. [ומרן הגרשז"א כתב [שו"ת מנחת שלמה סי' ס"ז אות ט"ו] שצריך שיהיו במטבע זו לכל הפחות ג' פרוטות, כיון שהמטבעות מורכבות מכמה סוגי חיובים, דאורייתא, דרבנן ותרי דרבנן. וע"כ יחלל ויאמר: שכל סוג חיוב יתחלל על פרוטה אחת שבמטבע זה. וזה מועיל גם אם אינו יודע את שיעור המעשר של כל סוג].

ו. לאחר שחילל הכל על המטבע, ישמיד את המטבע על ידי שישליכנה לים הגדול, ואין צריך לשחקה תחילה. ואם משליך לשאר נהרות, עליו לשחוק תחילה את המטבע. ואם אינו נמצא בקרבת הים, ישחוק את המטבע ויפזרנה ברוח. ומסתבר שגם יכול להשמיד המטבע על ידי שרייתו בחומרים שמכלים אותו. ומכל מקום כיון שבמטבע זו יש קדושה, אין להשליכה דרך בזיון, כגון לבור שופכין וכיוצא בזה.

ז. יכול לחלל את הקדושה שנמצאת בכל המטבעות, על פרי שערכו לפחות שווה פרוטה, וישמיד את הפרי שחילל עליו כדי שלא יהווה תקלה לאחרים באכילתו. ויזהר שלא ישמיד את הפרי דרך בזיון וכנ"ל.

ח. חובת הביעור בשנה הרביעית חלה על הפירות והירקות שנתחייבו במעשר בשנים – א, ב, ג, לשמיטה, אך מה שנתחייב משנה ד' לשמיטה ואילך, זמן ביעורם הוא בשנת

השמיטה. ופירות וירקות שנתחייבו במעשרות בשנת השמיטה, זמן ביעורם הוא בשנה הרביעית.

ט. שנת המעשר אינה נקבעת בכל הגידולים כאחת, ושונה היא בין הגידולים השונים כפי שנתבאר בארוכה בקצירת השדה בפ"ח, ושוים הדברים גם לדין ביעור מעשרות. ובסוגי פירות שנתבאר שם שספק מה השלב הקובע בהם, וכן בשאר הספיקות, יפריש מעשרות על תנאי וכמפורט שם, ויבערם כדין.

י. גם מוצרי מאפה החייבים בחלה, שזמן ביעורם הוא ברביעית, זהו רק אם נאפו מקמח שנעשה מתבואה שהביאה שלישי קודם ראש השנה של רביעית, אך אם קמח זה נעשה מתבואה שהביאה שלישי לאחר ראש השנה של רביעית, זמן חובת ביעורה הוא בשביעית. [ובספר קצירת השדה הערה 10 נתבאר שמוכח מדין זה, שגם פירות רבעי שחנטו בשנה רביעית קודם טו בשבט שייכים לשנה השלישית וחובת ביעור המטבע שחיללו את הקדושה הוא בשנה הרביעית, ופירות שחנטו לאחר טו בשבט של השנה הרביעית, זמן ביעורם בשנה השביעית].

יא. מי שברשותו מוצרי חמץ החייבים בהפרשת חלה או תרומות ומעשרות, יקפיד להפריש מהם ולבערם עד ערב פסח קודם זמן איסורם [אע"ג שכתבנו לעיל שחובת הביעור הוא בערב יו"ט האחרון של פסח, ואמנם נראה שאם כבר מכרם לגוי וכעת זה ברשותו, אין ע"ז חובת ביעור. ולאחר פסח כשחוזר ולוקח את זה לרשותו, יקיים בהם מיד מצוות ביעור].

יב. פירות וירקות הנמצאים בקופסאות סגורות, כגון קופסאות שימורים שעדיין לא הופרשו מהם תרומות ומעשרות, צריך לבערם כדין.

יג. מי שיש לו פירות החייבים בביעור, אך רחוקים הם ממנו, והגיע זמן הביעור, הרי הוא קובע מהמקום בו הוא נמצא, מקום לכל מתנה ומתנה, וקורא להם שם. ולאחר מכן מזכה את המתנות לבעליהם על ידי אדם אחר, או באחד הקנינים המועילים [נתבאר בקצירת השדה פט"ו סעי' מ ואילך], ואת המעשר שני שיש לו בפירות, יחלל על מטבע שיש לו עמו, ויבערה במקום שהוא שם.

יד. אם אי אפשר לו לזכות את המתנות לבעליהם, יקבע להם מקום ויקרא להם שם, ויחלל את המעשר שני על המטבע. אלא שבאופן זה אינו יכול לומר את הוידוי ביום שביעי של פסח. [יבואר לקמן].

טו. מי שהפריש תרומות ומעשרות מפירותיו, אך לא נתן את המעשרות לבעליהם, ועבר זמן הביעור, תיכף שנזכר יתן את המתנות לבעליהם, שבכל רגע שהוא מעכב מלתת עובר הוא על מצות ביעור, ומכל מקום הפירות שמהם הפריש לא נאסרים. אולם אם הפריש מהפירות את המעשר שני, ולא פדאו על פירות או מטבע כנצרך, ועבר זמן הביעור, נאסרו פירות המעשר שני באכילה והנאה, ותיכף שנזכר יבערם מן העולם, שאין להם פדיון אחר זמן הביעור. והוא הדין בפירות רבעי [ובשו"ת חלקת השדה ח"ב תרו"מ סי' י"ט אות ד' כתבתי שה"ה מטבע שלא ביערה בזמנה, אין לה תקנה לחללה על מטבע קטנה אלא עליו להשמיד את המטבע מן העולם].

טז. פירות שהשאירם בטבלן ולא הפריש מהם כלל, ועבר זמן הביעור, תיכף שנזכר יפריש מהם תרומות ומעשרות, ויתן המתנות לבעליהם. ואמנם המעשר שני, יש

אומרים שאין לו פדיון, ופירות המעשר שני נאסרים ועליו לבערם מן העולם וכנ"ל בסעיף ט"ו. ויש מצדדיו להקל שבאופן זה אין הפירות נאסרים אלא יפדם על מטבע, ויבערו מן העולם [ומ"מ הקונה פירות וירקות בשוק לאחר פסח, אפילו הם עדיין ודאי טבל, אינו צריך לחשוש למעשר שני שבהם, כיון שהם גידולי השנה הרביעית, ואם יש פירות שהם עדיין שייכים לשלישית, הרי צריך לעשר מהם מעשר עני ולא מעשר שני, אא"כ יש חשש שזה מאוחסן מהשנה השניה, ודבר זה אינו מצוי].

יז. הכל חייבין במצות ביעור הן גברים והן נשים.

יח. לאחר שהפריש וביער את כל מעשרותיו, מצוות עשה להתודות לפני ה', וזהו הנקרא "וידוי מעשר". ומצווה זו נוהגת אף כשבית המקדש אינו קיים.

יט. זמן הוידוי, הוא בזמן המנחה של יום טוב האחרון של חג הפסח, בשנה הרביעית והשביעית, לאחר שבערב יום טוב האחרון, גמר לבער כל מעשרותיו.

כ. נוסח הוידוי הוא הנאמר בכתוב (דברים כ"ו פס' יג' יד'): "ביערת הקדש מן הבית וגו'. לא אכלתי באני ממנו וגו'. השקיפה ממעון קדשך מן השמים" וגו' והמנהג בזה"ז להתחיל מתחילת הפרשה "כי תכלה", וראה עוד לקמן.

כא. אין אדם מתודה, אלא אם כן הפריש את כל מעשרותיו, ונתן המתנות לבעליהם. ולכן, מי שהיו ברשותו פירות של טבל ודאי, ולא נתן את המעשרות ללוי כדן, אלא הפריש את המעשר ראשון, ואכלו בעצמו, אינו מתודה. שכיצד יאמר: "וגם נתתיו ללוי", ונמצא כדובר שקרים לפני ה' יתברך. והוא הדין מי שהיו ברשותו פירות של מעשר עני, ולא נתנם לעני, שאינו יכול להתודות, אולם את התרומות ש בזה"ז אין נותנים תרומה לכהן, שאסור לו לאכלה, וגם אם יכול הכהן להשתמש בו לשאר שימושים, המנהג לא לתת לו, מחשש שתצא מכך תקלה, נראה שאין זה מעכב את הוידוי, כיון שעושה כך כדין ע"פ הוראת גדולים.

כב. אם הפריש המתנות שלא כסדר, כגון שהקדים מעשר שני לראשון, או מעשר לתרומה, אינו מתודה. שנאמר: "ככל מצותיך אשר ציוותני".

כג. הפריש ממין על שאינו מינו (נתבאר בקצירת השדה פ"ט), או מן התלוש על המחובר ולהיפך (שם), או מן החדש על הישן ולהיפך (נתבאר בקצירת השדה פ"ח) – אינו יכול להתודות, שנאמר: "לא עברתי ממצותיך", ואם חזר והפריש כדין אינו מעכב את הוידוי.

כד. שכח אדם ולא בירך קודם שהפריש תרומות ומעשרות, דעת הפוסקים שאין זה מעכב את הוידוי, כיון שברכות אינן מעכבות. ויש מי שכתב שאם שכח ולא בירך הרי זה מעכב ואינו יכול לומר את הוידוי.

כה. אם הפריש מעשר שני בטומאה – אינו מתודה, ויש אומרים ש"הפריש בטומאה" היינו, שביערם מן העולם בעודם טמאים, ויש מפרשים "הפריש בטומאה" – כפשוטו שהפרישו כשהוא טמא וטימא את הפירות. ומכל מקום בזמן הזה שהכל מפרישים בטומאה, אין זה מעכב את הוידוי.

כו. עיקר מצות הוידוי לאמרה בבית המקדש, שנאמר: "לפני ה'" ואם התודה בכל מקום – יצא. ובזה"ז מי שנמצא בירושלים ביו"ט האחרון של פסח ודאי טוב הוא שילך לומר הוידוי בכותל המערבי שריד בית מקדשינו.

כז. אין מתודין אלא ביום. וכל היום כשר לוידי מעשר.

כח. וידי מעשר, מצוה מן המובחר שכל אחד יאמר את הידי בפני עצמו. ומ"מ אם רצו הרבים להתוודות כאחד מתוודים.

כט. יש אומרים שאם רצו הרבים שאחד יקרא להם, והם יצאו מדין "שומע כעונה" – הרשות בידם. ויש אומרים שבוידי מעשר אין אחד יכול להוציא את חברו מדין "שומע כעונה".

ל. גם מי שאין לו קרקע ברשותו, יכול לומר וידי מעשר אף על גב שבו נכללים המילים: "את האדמה אשר נתת לנו".

לא. אף על גב שמצוות ביעור נוהגת בין בזכרים ובין בנקבות, מכל מקום מצוות וידי אינה נוהגת אלא בזכרים ולא בנקבות.

לב. יש אומרים שיש לברך קודם הידי: "ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו על וידי הביעור", ויש חולקים. ומכל מקום בזמן הזה אין מברכים.

לג. גם בזמן הזה נוהג וידי מעשר, ולכן כל שמילא אחר התנאים ההלכתיים לאמירת וידי [מלבד מה שלא נוהג היום, כגון אי נתינת תרומה לכהן או הפרשה בטומאה, שכל העושה כך, ע"פ דין הוא עושה וכנ"ל] אומר את נוסח הידי. וכל שלא מילא אחר כל התנאים, אסור לו לומר את הידי, שנמצא ח"ו כדובר שקרים לפני ה' [ויש מי שכתב להקל כל שאומרו בתורת תפילה ולא בתורת וידי וצ"ע].

לד. הגאון האדר"ת הנהיג לקרוא את פרשת הידי במנחה של שביעי של פסח בציבור מתוך ספר תורה [בלא ברכות]. ואמר לי מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א שכך הוא נהג ג"כ הלכה למעשה לקרוא בשביעי של פסח, בין אשרי לתפילת העמידה של מנחה, את פרשת הידי מ"כי תכלה" עד "זבת חלב ודבש".
ראה לקמן בגב החוברת שהבאנו את פרשת וידי המעשרות.

בברכת פסח כשר ושמח שניאור ז. רווח

זמן חירותנו, מהי חירות אמיתית

עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' א-להינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, אותות ומופתים לעיני כל העמים, שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יושבי פלשת, אילי מואב יאחזימו רעד, נמוגו כל יושבי כנען, אז נבהלו אלופי אדום, היס ראה וינוס, הירדן יסוב לאחור, ההרים רקדו כאלים, גבעות כבני צאן, ומאז אנו מודים ומהללים לה' א-להינו וא-להי אבותינו ברנה בשמחה ובגילה על הנסים ועל הנפלאות שעשה לאבותינו ולנו, הוציאנו מעבדות לחרות ומשעבוד לגאולה ומיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאורה גדולה ושמחת עולם על ראשינו. ומזכירים יציאת מצרים בימים ובלילות בכל יום תמיד, ועוד שביליל הסדר ליל שימורים, שכולו קדש למצוה זו לקיים בו והגדת באזני בנד, וכל מצות הלילה הזה הם לזכור ולהיזכר במעשה ה' ונפלאותיו ביציאת מצרים שהם יסוד ושורש כל אמונתנו בה' יתברך ובהשגחתו הפרטית על כל הנעשה גם בעולמינו השפל וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ואולם אין זה רק לזכר מה שהיה אז, אלא הלילה הזה והיום הזה וכל החג הזה הוא זמן חרותנו לדורות עולם ובכל שנה ושנה כשאנו מגיעים לזמן הזה אנו יכולים לשאוב בששון מברכת החג שתהיה לנו ולכל אשר לנו להשפיע עלינו מברכתו והארתו בעצם ימי החג הקדוש ותהיה לנו לזית חן וחסד לכל השנה כולה, בבחינת והשיאנו ה' את ברכת מועדיך לחיים בשמחה ובשלום, שהברכה תהיה שלנו ונשא אותה עמנו ולא תשאר בחג לבדו.

וכאן צריך להתבונן, למה צריך לקחת חרות בזמן הזה ובחסידי ה' כבר אנו בני חורין. הניחא בסוכות זמן שמחתנו, עדיין צריכים אנו לשמחה וששון לכל השנה בכל עת ובכל זמן ושבעות זמן מתן תורתנו גם כן ברור שאנו זקוקים לחזק את חלקנו בתורת א-להים חיים ודברי תורה צריכים חיזוק בכל עת ובכל שעה. אולם חרות זו מה טיבה?

ואולם עדיין אין אנו בני חורין באמת. ואעפ"י שזיכנו ה' ושבנו לנחלת אבותינו וישראל שולטים בארצם, אך עדיין לא באנו אל המנוחה ואל הנחלה ועדיין אומות העולם דוחקים בנו ומחרפים ומגדפים אותנו על ישיבתנו בנחלת אבותינו אשר נתן לנו ה' יתברך שבחר בנו מכל העמים ובחר ה' בציון מכל הארצות ונתן את הארץ הנבחרת אל העם הנבחר ומי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל. והאמת הזאת ידועה לכולם בלא שום ספק כלל ועיקר ומעלימים את ידיעתם ומכסים עיניהם במסווה של שוא ודבר כזב ואומרים לנו: לסטים אתם ואתם יושבים באדמה גזולה הכבושה תחת ידכם בלא חוק. ואויבנו מנצלים את זה להפר שלוותינו ולהצר צעדינו בערים ובשדות, להצר ולהציק

לעם ה' בתוך ארצו שלו, עד שיש גם חלושי דעת מקרבנו שגם הם מתלהמים ומצרפים קולם ברעש גדול עם רודפינו שונאינו בנפש ומשתתפים עמם בגלוי ובסמוי. והגם שאין כוונתם לרעה ממש, מ"מ מזיקים לעמם ומחזקים ידי עושי עולה המרימים יד נגד ה' ונגד משיחו ועדיין אנו זקוקים לחסדי ה' ורחמיו לצאת משעיבודים אלו, ולזכות בחרות אמיתית.

יותר מזה אנו זקוקים לחרות רוחנית, כי מה שנחשב בדורנו לחרות ודרור הוא השעבוד הקשה מכולם, שאם האדם נשלט בידי יצרו ואסור תוך תאוותיו וכבוש ונכנע תחת ידם וכמאמר גדול המשוררים רבי יהודה הלוי ע"ה "אסיר יצרי ועבד תאותי", הרי זה גרוע מכל מאסר וחמור מכל עבדות, שהאיש הנשלט ע"י אדם אחר או נכלא בבית אסורים, הוא מודע היטב למצבו ושואף בכל כוחו להיחלץ מכבליו ומנצל כל הזדמנות שנקרית על דרכו, להסיר עולם מעל צוארו, ומרבה תפילות ותחנונים מתוך שברון לב ולב נשבר ונדכה א-להים לא תבזה וסופו שיוצא לחרות. אבל זה האסור וגם משועבד ליצרו, שאינו רואהו ולא מרגיש אותו ואפילו אינו עומד מולו ומפתהו, אלא שוכן במצפון לבו ומשם משלח את רעיונותיו אל לבו ואל מוחו ומעורר בו רצונות ותאוות בכל עת ובכל שעה. וזה לתומו חושב שאלו הן רצונותיו שלו ומלבו ומנפשו הם עולים, ולא מתעוררת בו שום התנגדות אלא נכנע לכל תאוותיו ואינו מרגיש בשום מאסר או כליאה אלא עוד הוא חושב שהוא החופשי האמיתי והמלכות בידו ומי יאמר לו ומי ישווה לו וממשיך בדרכו ולא מתקומם ולא מתפלל ומדרדר והולך מדחי אל דחי רח"ל.

ועוד שבכל מאסר ובכל שעבוד יש איזה רגעים של חסד שאדם חי עם עצמו ולא נתון בפיקוח אדונו או שובהו, אבל בעבודת היצר והתאוה אין בזה הפסקה כלל שהוא קבע מקומו שם והפך לבעל הבית שאין עליו שום פיקוח ולא ביקורת רק מעלה רעיונות וזה מבצעם באין אומר ואין דברים ולא חלי ולא מרגיש. וגם ניחא לו בתאוותיו ושמח בביצוע רצונותיו ואינו יודע את ההפסד והחורבן שהוא עושה בעולם.

וזמן זה, זמן חרותנו, הוא מסוגל לתת לאדם כוחות לגבור גם על עבדות זו ולצאת לחרות. וסדר ההגדה וכל הסדר של הלילה הקדוש הזה מלמדים לאדם דעת וחכמה לעורר אותו על מצבו שיתבונן ויראה את המצב לאשורו. והרי גם פרעה הלך אחר תאות לבו לחזק שלטונו ולהרבות הונו ע"י שלקח עם חכם ונבון והפכם לעבדים נרצעים שיעשו לו כל עבודה מתוך שפלות גמורה וגם בעבודת פרך ולחץ להספיק תוצאות רבות בזמן מועט ומתאוה לתאוה עד שירד לשפל המדרגה והיה מתחכם להבטיח שלטונו עליהם בחכמה ובערמה והשקיע בזה חכמה ועצה לאין קץ והעלה חרס בידו, עד שאכל לקה ושילם בנפשות ובסבל נורא והתחנן לפניהם לאמר, "קומו צאו מתוך עמי" אחר שנהרס ונתבזה לעיני עמו ולעין כל העולם כולו. ובמקום שרצה לעשותם עבדים נרצעים וכופרים הפך הוא ועמו לבית הספר לאמונה לעם ישראל לדורות עולם ומשם יצאו לחרות אמת בקבלם את התורה בסיני ופסקה זוהמתם, שעל ידי אש התורה גברו על אש היצר הרע.

ומזה ילמד האדם שלא יפקיר עצמו בידי רצונותיו ולא ישליט תאוותיו על כל אישיותו אלא יהיה מושל על עצמו ושליט על יצרו ויהיה לבו ברשותו ולא יהיה הוא ברשות לבו, והבא ליטהר מסייעים אותו.

הגהות על משניות ברכות*

הועתקו מגליון המשניות שלי (הוצאת אשכול) בתוספת
נוסף

פ"ד משנה א', עד פלג המנחה. נ"ב: מדנקט פלג המנחה סתם, משמע דסתם תפלת מנחה היא מנחה קטנה וכדעת הרמב"ם ומרן (ריש סי' רל"ג). וכן מנהג הספרדים מעולם להתפלל לכתחילה מנחה קטנה.

שם, אין לה קבע. פי' הרע"ב דנקט הכי לאשמועינן דתפלת ערבית רשות. והוא מהגמ'. אבל אין המשנה יוצאה מפשוטה, דקאי על זמני התפלות. וכ"ן מפירש"י והרע"ב (וכ"כ תר"י והצל"ח). אלא דנקט אין לה קבע לומר שאין קביעותה חובה, אלא פעם כן ופעם לא. ומכאן ראייה למ"ש בשם הגר"א, שיש במשנה פשט ודרש (ועמ"ש במבוא לספר ארים נסי גיטין עמוד 52), ואכמ"ל. ולא נקט רבינו הקדוש בהדיא תפלת ערבית רשות, מפני כבוד זקנו ר"ג דסבר תפלת ערבית חובה וכמעט הודח מנשיאותו על דבר זה וכמבואר בגמ' (דף כ"ז ע"ב).

שם, ושל מוספין כל היום. נ"ב: הא דלא נקט ותפלת המוספין כמו בכל התפלות, כי דרך לנקוט לשון משונה בסיום הדברים, כמו והנהר הרביעי הוא פרת (שמעתי בשם הרה"ג ר' ינון חורי זצ"ל). וכן בחומש הפקודים (בפרשת במדבר) לבני שמעון לבני גד וגו' ולבסוף בני נפתלי. ועיין בשער הפסוקים למהרח"ו שם. וע"ע בפ"ג דאבות (משנה י"ג), סייג לחכמה שתיקה ובתוי"ט שם בשם דרך חיים. וכן בר"ה (פ"א מ"ב), ובחג נידונין על המים, ועיין בן יהוידע שם. וכן הראוני דוגמא בתהלים (קט"ו ה'–ו'–ז'), פה להם וגו' עינים להם וגו', אזנים להם, אף להם, ידיהם, רגליהם ולא יהלכו, לא יהגו בגרונם (ולא אמר גרונם ולא יהגו).

פ"ד משנה ב', בפ"י הרע"ב בד"ה שלא תארע תקלה וכו', כדמפרש בברייתא, שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי וכו', עכ"ל. נ"ב: היינו כפירש"י שישמחו על כשלונו. אבל מהרש"א בעין יקב פירש שהוא לטובה, שישמחו בו חבריו על שלא נכשל, ע"ש. והכי דייק לישנא דקתני

* בגליון זה מופיע המשך הגהות על משניות ברכות, מפרק ד ועד סוף המסכת.

וישמחו בי חברי, דאי לרעה הול"ל וישמחו לי בלמ"ד, כמו אל ישמחו לי אויבי שקר (תהלים ל"ה י"ט) וכן הוא בכל התנ"ך (הר"ח אמסלם נ"י). ואע"פ שכתב הרמב"ם (בפ"ט הכ"ב מהלכות אישות) ונשים "שמחות לה" ואומרות נתקדשה פלונית היום, ע"ש, הוא דרך לשון ערבי.

פ"ד משנה ד', בפ' הרע"ב בד"ה העושה תפלתו קבע, שתפלתו דומה עליו כמשוי וכו', עכ"ל. נ"ב: ואפ"ל כפשוטו, שבזמנם לא היו מתפללים כל יום, כמו שמצינו ברב יהודה (בסוף מסכת ר"ה) שהיה מתפלל פעם בחדש. וכן הבא מן הדרך אל יתפלל שלשה ימים (עירובין דף ס"ה ע"א). ולזה אמר "העושה תפלתו קבע" שמתפלל כל יום, מאבד את הרגש והכוונה בתפלה ונעשית לו מצות אנשים מלומדה. ולדין שאין אנו מכוונים בעוה"ר מתפללים כל יום והלואי. ועיין בש"ע (סי' צ"ח ס"ב וסי' ק"א ס"א בהגה).

פ"ה משנה א', בפ' הרע"ב בד"ה אפילו נחש וכו', אבל עקרב וכו' פוסק, עכ"ל. נ"ב: והא דסתם תנא ולא נקט אבל עקרב מפסיק, י"ל דתנא בירושלים קאי שלא הזיק בה נחש ועקרב מעולם, כדתנן באבות (פ"ה מ"ה). ולכן סתם ולא הזכיר עקרב, שתלוי בחילופי המקומות. ויותר נראה דאפילו בירושלים מפסיק, דאין סומכין על הנס. וכן מאי דאיתא בגמ' (דף ל"ג ע"א), נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת, אפילו בירושלים מעידין, דאגב איצצא מזקי.

פ"ה משנה ב', מזכירין גבורות גשמים בתחית המתים. נ"ב: היא ברכת אתה גבור. גבור, ר"ת גשמי רצון ברכה ונדבה. אי נמי ר"ת גשמים ברקים ורעמים.

שם, והבדלה בחונן הדעת. נ"ב: אתה חוננתנו. ויש בה מ"ו תיבות כמנין הבדלה.

פ"ה משנה ג', האומר על קן צפור יגיעו רחמיך. נ"ב: פ"ה הגיעו רחמיך. א"נ שיעור הלשון "כעל" (כשם שריחמת על) קן צפור (כן) יגיעו רחמיך עלינו. ומכאן ראייה לדעת הסוברים שאין מצוה כלל לקחת הבנים, רק שאם בא ליקח הבנים צריך לשלח את האם, דאל"כ מאי רחמים איכא אם יקח הבנים ויחזירם לקן והאם לא תחזור להם יותר (לפי הנשמע). וכן הראוני בספר יסוד מורא להראב"ע (שער ט' אות ב') שכתב שהבטיח הקב"ה אריכות ימים על שילוח הקן שלא יכרית הכל ולא בעבור לקיחת הבנים שהיא רשות, ע"ש (וכמדומה שהם דברי רס"ג). וכן משמע פשטיה דקרא, לא תקח האם וגו', שלח תשלח וגו' ואת הבנים תקח לך. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"י (חיו"ד סי' ל"ב).

פ"ה משנה ד', בפ' הרע"ב בד"ה מפני הטירוף, שלא "טיטרף" דעתו ויטעה. כצ"ל.

פ"ה משנה ה', בפ' הרע"ב בד"ה שהוא מטורף, שהחולה מטורף וכו', עכ"ל. נ"ב: והנה סיסרא נופל מת (שופטים ד' כ"ב), ת"י טריף ומית.

פ"ו משנה א', כיצד מברכין על הפירות, על פירות האילן אומר. נ"ב:
פתח ברבים וסיים ביחיד, לפי שנהגו שאחד מברך ומוציא את כלם ולכך נקט
אומר וכו' בלשון יחיד. א"נ משום דברכת המוציא פוטרת ירקות הבאים
מחמת סעודה ולכך נקט שעל הפת הוא אומר וכו', שהמברך על הפת לחוד
והמברך על הירקות לחוד, וברישא נקט מברכין דקאי אכלהו גברי.

שם, המוציא לחם מן הארץ. נ"ב: בפסוק בתהלים (ק"ד י"ד), ועשב לעבודת
האדם להוציא לחם מן הארץ, הכוונה שהאדם עובד ומוציא לחם מן הארץ.
אבל חז"ל ייחסו הוצאת הלחם להקב"ה, שהוא פלא גדול שכל הפירות
והירקות נאכלים כמות שהם או אחרי בישול וכבישה, והלחם יוצא אחר עשר
מלאכות: הזורע והחורש והקוצר וכו' והלש והאופה, והוא משביע יותר מכלם.
וזה מראה על השגחה פרטית שמגרעין של חטה יוצא לחם. ולכן תיקנו לו
ברכה פרטית וארוכה משאר ברכות.

**בפי' הרע"ב בד"ה בורא מיני דשאים, לפי שיש בכלל פרי האדמה
דשאים וזרעים וכו', עכ"ל. נ"ב:** הוא לשון רש"י. וכוונתו, שעל הזרעים
מברך בפה"א ועל הדשאים מברך לר"י בורא מיני דשאים. וכן מבואר בתר"י.
ע"ש.

פ"ו משנה ח', רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות. נ"ב: קשה לר"ט, מה
יברך אחר המים. ומכאן ראייה למ"ש הגר"א בביאורו (סי' ר"ח ס"ק י"ט),
שבימי התנאים לא בירכו כלום אחר המים והירקות, ע"ש. וזה בין לת"ק בין
לר"ט. ובימי האמוראים עשו פשרה כדעת שניהם. ומכאן מוכח קצת דברכה
לבטלה איסורה מדרבנן, דאל"כ אטו משום דעמא דבר לברך בנ"ר בסוף
שבקינן להו.

**פ"ז משנה א', בפי' הרע"ב ד"ה ומעשר שני וכו', ורחמנא אמר ונתן
(את) הכסף עכ"ל. נ"ב:** מלת את ט"ס, עיין בגמ' (דף מ"ז ע"ב).

פ"ח משנה ב', ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס וכו'. נ"ב: צ"ע על
הרמב"ם שלא הביא בחיבורו דינים היוצאים ממשנה ב' ג' להלכה, אף שאין
נוהגים בזה"ז, כדרכו בכ"מ.

**משנה ו', בפי' הרע"ב ד"ה לא על הנר וכו', ובשמים של "נכרים"
בבשמים וכו'. כצ"ל.**

פ"ט משנה ב', ברוך "עושה" מעשה בראשית. כצ"ל, השי"ן בצירי, כי הוא
שם תואר, ולא פעל בינוני שעושה עכשיו.

**בפי' הרע"ב ד"ה על הגשמים וכו', הטוב לדידיה והמטיב לאחרני
וכו', עכ"ל. נ"ב:** ומה שלא פירשו הטוב מצד עצמו והמטיב לדידיה ויברך גם
שלא בשותפות, מכאן ראייה להרמב"ם במו"נ (ח"א פרק נ"ט) שאין תארים
עצמיים להקב"ה רק מצד פעולותיו וא"כ לא שייך טוב מצד עצמותו, כי א"א
להשיג זה כלל אלא מצד שעושה לנו טובות. ולכן כתיב (תהלים קמ"ה ט') טוב

ה' לכל ולא כתיב מטיב ה' לכל. ובבשר ודם כתיב (שמואל ב' י"ח כ"ז), איש טוב זה ואל בשורה טובה יבוא. ודו"ק. (ועיין בב"א ח סי' קי"ג).

פ"ט משנה ג', בעיקר תוי"ט אות ה', ואל יהא חושש למה "שיקרה" בסופם וכו', אפשר "שיהיו" או לא "יהיו". כצ"ל.

פ"ט משנה ה', בפ' הרע"ב ד"ה חייב אדם וכו', חייב לברך בשמחה ובלב טוב וכו', עכ"ל. נ"ב: וסימניך ברוך אתה ה' הטוב והמטיב, בגימטריא ושמחת (אתה וביתך). ברוך דיין האמת, בגימטריא תשמח.

שם בד"ה כל חותמי וכו', דכתיב קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם וכו', עכ"ל. נ"ב: כלומר לא כמו בבית ראשון שאמרתם מן העולם לבד, כי עכשיו נתרבו המינים רח"ל. השי"ת יכריתם מן העולם ויחזיר עטרה ליושנה בב"א.

כמה עניינים הלכה למעשה בדיני תרומות ומעשרות*

◊ בדין הפירות הגדלים בחצר, אימתי נחשב צירוף לגבי תרו"מ ◊ בחילול מעשר שני על פרי, האם צריך שהפרי יהיה שווה פרוטה ◊ הפרשת תרו"מ מן התלוש על המחובר ◊ האם יש חובה להפריש מן המוקף גם בספק טבל ◊ להפריש עבור אחרים שאינם יודעים עניני תרו"מ ◊ הגבעול שבראש הפרי האם מכובד לשימו יחד עם התרומה בשקית ◊ האם חייבים לשקול את הפירות קודם הפרשתם ◊ ניווד הפירות בזמן הפרשתם ◊ הפרשת המעשרות בדרך של תנאי באופן תמידי ◊

ג. הפרשת תרו"מ מן התלוש על המחובר

נוסח "מן התלוש על המחובר" שביקש כב', הרי הוא לפניך. אלא שכב' ישים לבו לכך שאין להשתמש בזה אלא בשעת הצורך, שהרי מפסיד הברכה וגם אינו מן המוקף ועוד כמה חששות יש בזה, אולם בשעת הצורך יכול להשתמש בזה. ואעתיק לך הנוסח כפי שהבאתי בקונטרס "גידולי השדה" את תמצית הדינים:

א. מי שיש לו גינה או פרדס והוא או בני ביתו רגילים ללקוט תמיד מעט ירקות או פירות לאכילה, וקשה להם להפריש תרומות ומעשרות מדי פעם, וחושש שמא יכשלו באיסור טבל, יכול לתקנם ולהפריש תרו"מ בתחלת השבוע לכל ימות השבוע בדרך זו [אע"ג שמפסיד הברכה וגם מפריש שלא מן המוקף].

ב. ישער כמות הפירות והירקות שלכל היותר עתידים להילקט במשך השבוע וילקט מיד שני פירות או שני ירקות מכל מין ומין, אחד קטן ואחד גדול (הקטן לתרומה גדולה והגדול לתרומת מעשר). הקטן, יהיה בו מספר גודלי שומשמין קצת יותר מהלקיטות שיהיו במשך כל השבוע, והגדול יהיה בו לא פחות מכגודל אחד ממאה (1/100) מכל הכמות שילקט במשך כל השבוע. ויזלף עליהם מים להכשירם לקבלת טומאה. [ואם מפריש מכמה מינים יאמר "כל מין על מינו"].

ג. המנויים על המעשרות על נתינתם למקבליהם, יוסיפו את הנוסח הכתוב בנוסח ההפרשה של המנויים.

* המשך מגליון קודם

נוסח ההפרשה:

יניח שני הפירות הנ"ל לפניו, ויקח תחילה בידו הפרי או הירק הקטן ויאמר:

"כגודל שומשום מפרי זה שבידי סמוך לעוקצו יחול עליו שם תרומה גדולה על הפרי הגדול המונח לפני. ולאחר כל לקיטה ולקיטה של הפירות מפרדס זה או מגינה זו במשך השבוע, לאחר גמר הלקיטה יחול שם תרומה גדולה על שיעור כגודל שומשום הסמוך לחלק התרומה הקודמת בפרי הזה שבידי".

אח"כ יניח את הפרי הקטן ויקח בידו הפרי הגדול הנ"ל ויאמר:

"שיעור אחד ממאה ממה שעתיד להלקט בראשונה בתחלת שבוע זה, שהוא בצד ראשו של הפרי הזה שבידי עם שאר הכמות הראויה בעוקצם של הפירות שיילקטו בראשונה, יחול עליהם לאחר גמר הלקיטה שם מעשר ראשון. וכן יחול לאחר גמר כל לקיטה ולקיטה במשך השבוע על הכמות הראויה בסמוך לעוקצם של הפירות שנלקטו, עם שיעור אחד ממאה מהם שהוא בהפרי הזה שבידי סמוך להפרשה הקודמת, שם מעשר ראשון. ואותו אחד ממאה שבפרי הזה שהוא מעשר ראשון, יחול עליו מיד אחר חלות המעשר ראשון, שם תרומת מעשר על המעשר ראשון כסדר שאמרתי קודם. שיעור אחד מעשרה מהטבל של הפירות שיילקטו במשך השבוע, שהוא לצד ראשם של הפירות בשנת מעשר עני יאמר: יהיה מעשר עני לאחר גמר כל לקיטה ולקיטה. בשנת מעשר שני יאמר: יהיה מעשר שני לאחר גמר כל לקיטה ולקיטה ומחולל הוא וחומשו על פרוטה שיחדתי לחילול מעשר שני [ואם הוא מנוי יאמר: ומחולל הוא על פרוטה שייחד "בית המעשר"].

בסיום ההפרשה יצניע את הפירות התלושים שקרא עליהם שם תרומה ותרומת מעשר במקום משומר, ולאחר סוף השבוע שורפם או קוברים.

ד. האם יש חובה להפריש מן המוקף גם בספק טבל

מה שכב' כתב להעיר שלכאורה מדברי הרמב"ם בהל' ביכורים פ"ז הי"ג מוכח שבספק טבל אין צריך מן המוקף. הנה אצטט בראש את דברי רבינו הרמב"ם שם, וז"ל: "עושה אדם עיסה טהורה, ואינו מפריש חלתה, ומניחה או מניח מקצתה להיות מפריש עליה והולך חלות של עיסות אחרות וכו'. בד"א כשהיו אותם העיסות שמפריש עליהן ספק ספק אם הורמה חלה מהן או לא הורמה, שחלת דמאי ניטלת מן הטהור על הטמא לכתחילה ושלא מן המוקף", עכ"ד הרמב"ם שם. והנה כב' הרב השואל כתב שמכאן מוכח שבספק אין צורך מן המוקף.

ובאמת הדין של "מוקף" בדמאי כבר נשנה ברבותינו הראשונים, וקודם שנשנה את דבריהם יש לדקדק, שהרי דעת רבינו הרמב"ם שרק תרומה גדולה צריך מן המוקף ואילו תרומת מעשר מפרישין שלא מן המוקף, ורק תלמידי חכמים תורמין מן המוקף אפילו תרומה, וכמבואר כ"ז ברמב"ם בהל' תרומות פ"ג ה"כ. וא"כ בנידון של דמאי, הרי קי"ל שדמאי פטור מתרו"ג כיון שרוב ע"ה מעשרין כיון שזה רק חיטה אחת, ורק בתרומה חייבים, וא"כ כל הנידון על חיוב דמאי שיהי' מן המוקף יהי' לדעות הראשונים שס"ל שגם תרומה בעיני מן המוקף עכ"פ מדרבנן. [כן דעתו של רבינו תם וכמבואר בתוס' עמ"ס גיטין דף ל' ע"ב בד"ה וכי נחשדו, וכ"ד עוד מרביתינו הראשונים]. וע"ע בדברי הראב"ד על הרמב"ם בפ"ג מהל' תרומות שם ובדברי הנו"כ

על הרמב"ם שם, ובדברי המהרי"ק שכתב על סברת הר"א מדוע זה בתרו"ג דווקא, שהיא סברא נכונה ומתקבלת עיי"ש.

או שמא נאמר, שהדיון על דמאי הוא אף לתרומ"ע ובשביל התלמידי חכמים, ודין זה הוא אף לדעת הרמב"ם שתרומ"ע אינו צריך מן המוקף.

ולגופא דינא האם בדמאי בעינן מן המוקף, הנה בגמ' חולין בדף ו' ע"ב אי' שהעיד רבי יהושע על ר"מ שאכל עלה של ירק בבית שאן. ובדף ז' ע"א אומרת הגמ' שם שא"א שעושר עליהם ממקום אחר שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. והנה בתוד"ה והתיר רבי, העמיד רבנו תם שאיירי בדמאי, וא"כ מוכרח שגם בדמאי ס"ל לר"ת שיש להפריש מן המוקף (וכאמור לעיל צ"ל שבתרומ"ע איירי ור"ת לשיטתו שגם בתרומ"ע צריך להפריש מן המוקף). וכדעת רבינו תם כן ביארו עוד מהראשונים שם.

אמנם מצאנו סוגיא אחרת שנשנתה בגמ' קידושין דף כו ע"ב, במעשה דר"ג וזקנים שהיו באים בספינה ור"ג נזכר ששכח ולא הפריש תרו"מ מתבואה שבביתו ולכן הפריש בהיותו על הספינה. ובתוס' שם בד"ה מעשה הקשה כמה קושיות על מעשה זה, עיי"ש. ובשיטה לא נודע למי הוסיף עוד והקשה, כיצד הפריש שלא מן המוקף [ויש לדון בקושייתו שהרי התבואה והתרומות כולם במקום אחד ומדוע חשיב זה אינו מן המוקף? וצ"ע. ואפשר שלכן תוס' השמיט קושיא זו הגם שהעיר את שאר הקושיות]. ומיישב בשיטה לא נודע למי בסוף דבריו, שזה היה דמאי, ולכן לא חשש לדון מן המוקף [ויש לעי' בדבריו שאם דמאי הי' מדוע נתן ללוי? והרי קי"ל הממע"ה, וכן לגבי עניים. ועי' מה שכתבתי בזה בארוכה בספרי שו"ת חלקת השדה חלק שני בחלק תרו"מ]. עכ"פ לנדו"ד מוכח בדעת השיטה לא נודע למי שס"ל שבדמאי אין צריך להפריש מן המוקף. וכ"כ להלכה בביאור הגר"א יו"ד סי' שלא ס"ק צ"ב, ועו"ע בס"ק קיח שם. ועוד תמצא דיעות בראשונים לכאן ולכאן.

והנה אכן יש שרצו ללמוד מהאי דינא שנשנית במשנה ונפסקה ברמב"ם המובא בריש דברינו, שאין צריך מן המוקף בספיקות, אולם כבר כתב רבינו הר"ש על משנה זו שנשנית במס' חלה פ"ד מ"ו, וכתב שם הר"ש בסוד"ה שחלת דמאי, וז"ל: "...דהקלו חכמים לתרום מן הרע על היפה ומן הטהור על הטמא ושלא מן המוקף בחלת דמאי, אע"פ שלא הקלו בדמאי עצמו, כדמוכח בפ"ק דחולין גבי ר"מ דאכל עלה של ירק דמוקי לה רבינו תם בדמאי, ואמרינן עלה התם דלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף", עכת"ד. הנה א"כ יצא רבינו הר"ש לחלק בין חלה לבין תרו"מ בשל דמאי, שבחלת דמאי אי"צ מן המוקף, ואפ"ל לדעת ר"ת שבתרו"מ של פירות וירקות אף בדמאי בעינן מן המוקף. וזה עיקר הביאור בדברי הר"ש, וכדמוכח גם בסו"ד שם, ודו"ק. [ודלא כמו שראיתי לאחר ממחברי זמנינו שכתב שכוונת הר"ש לחלק בין דמאי לשאר ספיקות, דזה אינו וכדמבואר בדבריו בפנים]. ועו"ע בפ"ל המהר"י קורקוס על הרמב"ם ז"ל בהל' ביכורים שם, ומה שהביא את דברי הר"ש, ועי"ש בתחילת דבריו, ובאמצעם, ובסוף דבריו. ויש פנים לכאן ולכאן בביאור דברי הר"ש. עכ"פ את הנלענ"ד כתבתי, וכן ראיתי שכתב בפשיטות בד"א על הרמב"ם שם בס"ק קי"א. נמצאת למד שהגם שהלכה זו הנשנית במשנה שם נפסקה להלכה, מ"מ אין הכרח ללמוד מדין של מוקף בחלת דמאי, לדין מוקף בשאר מעשרות.

ה. להפריש עבור אחרים שאינם יודעים עניני תרו"מ

לשאלתך, האם אתה יכול להיענות לבקשת אדם שאיננו מבין את נוסח ההפרשה, ולהפריש עבורו על מטבע שלו או אף שלך?

ובכן בוודאי שיוכל אתה להיענות לבקשה זו, אולם אף אם האיש המבקש איננו בקי בהבנת הנוסח, מ"מ עליו לדעת את משמעות החלות של הכתוב בנוסח, כלומר שבכח אמירתך את הנוסח אתה לוקח מן התוצרת שלו ונותנה כדיניה למקבלים שהם הכהנים הלויים והעניים, כיון שסו"ס יש כאן חלות של ממון ולפחות דינים אלו עליו לדעת וכדבריו המפורסמים של מרן הגרשז"א זצ"ל בספרו שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' נג, שבאם ניכר הדבר שבעה"ב איננו יודע שבאמירת הנוסח מחלק חמישית מפירותיו לאחרים, אין ההפרשה מועילה ופירותיו נשארים בטבלו, יעו"ש. וע"ע בספרי קצירת השדה בריש הקונטרס של מקור נוסח ההפרשה וביאורו. ועוד יש להקפיד שאם אתה אינך נוכח ליד הפירות אלא האדם מבקש זאת דרך הטלפון וכיו"ב, שתסביר לו היטב את הכמות של החלקים המופרשים בצד, וכיצד יניחם כדי שיהי' מן המוקף [ואין כל מניעה בדין מוקף באם אומר הנוסח איננו נמצא ליד הפירות, כי החשוב שהפירות והתרומות יהי' מן המוקף, ראה בספרי קצירת השדה פ"י סעי' א]. וכן תבאר לו כיצד לטמא הפירות קודם שתקרא להם שם תרומה. ובנוסף שבעה"ב ימנה אותך שליח לבצע עבורו את ההפרשה ואזי הנך יכול להפריש.

ואמנם באם הינך מפריש על מטבע שלו, הרי שאתה צריך להוסיף חומש בבואך לפדות את המעשר שני על המטבע, אולם כאשר הינך מחלל על מטבע שלך אינך צריך להוסיף חומש, וכמבואר בספרי קצירת השדה פ"ד כמה פרטי דינים במחלל פירות של אחד על מטבע של אחר.

ו. הגבעול שבראש הפרי האם מכובד לשימו יחד עם התרומה בשקית

לשאלתך, אודות הגבעול הנמצא בראש הפירות, באם נשאר על הפרי לאחר שקראו שם לפרי של תרו"ג או תרו"מ, האם מכובד לשימו בשקית יחדיו, או שנחשב כפסולת והוי בזיון לגבי תרומה?

הנה עיקר הדין של התרומות לאחר שהפרישם, יעו"י נא באריכות מה שכתבתי בספרי קצירת השדה פ"ג ס"ג ובספר תבואת השדה פ"ח ס"ז ובספרי שביתת השדה פ"א הערה 54 ובספרי שו"ת חלקת השדה חלק ג' – הפרשת חלה סימנים א-ב. ובכל המקומות הנז' ציינתי שהתרומות לאחר הפרשתם, חובה לנהוג כדינם, כלומר להצניעם עד שיירקבו ואז להניחם באשפה ולא חלילה להניחם כמות שהם באשפה, כי מצוותם בשריפה או בקבורה וכמבואר בכל המקומות שם. אם כי כתבתי שבספק טבל יש למיקל לעוטפם ולהניחם באשפה, ובתנאי שלא יהי' דרך בזיון כגון בשתי עטיפות.

והנה נדון עוקצי הפירות, ראה מש"כ רבינו הרמב"ם בפ"א מהל' תרומות ה"י ועי' בנו"כ שם ובמה שהביא הרדב"ז שם, שאיירי במובלעין באוכל והובא ד"ז גם בשאר מפרשי המשנה. ומ"מ המתברר מהלכה זו ברמב"ם ומהלכה שאחריה, שהכלל הוא אם יש בהם לחלוחית כלשהי וק"ו אם מובלעים באוכל, ששם תרומה עליהם ואסורים לזרים. משא"כ כשאין בהם כל לחלוחית ואינן ראויין כלל, מותרים. ולגבי להניחם כאחד, לענ"ד כל עוד שמחוברים כאחד ומניחן כאחד, אין בזה כל בזיון, כי הרי זה חלק ממנו, ומעולם לא שמענו להפריד הקליפות אף בכה"ג שאינן ראויים, וכן להוציא

הגרעינין היכא שאינן ראויים, אלא מניחו כמות שהוא לאחר ההפרשה אע"פ שיש שם קליפה שאינה ראויה, או גרעין מר וכיו"ב. וה"ה אותו גבעול, לית לן בה ושרי. וכה"ג עי' מש"כ בספרי שביתת השדה בפ"א סכ"ח לגבי ההנחה בפח שמיטה, וה"ה כאן.

ז. האם חייבים לשקול את הפירות קודם הפרשתם

לשאלתך, האם יש דרך להפריש ללא שקילה. הנה קיי"ל להלכה שתרומת מעשר אין מפרישין אותה באומד, ולא קיי"ל כאבא אלעזר בן גמלא שגם תרומ"ע ניטלת באומד. וכך פסק רבינו הרמב"ם להלכה בפ"ג מהל' תרומות ה"י. ובהי"א פסק הרמב"ם את דברי המשנה במ' תרומות פ"ד מ"ו, שדבר שדרכו להמדד, מודד (כגון כרי תבואה, וכדקיי"ל שהרוצה למוד את גורנו וכו'), וכן במעשה דר"ג שאמר עישור שאני עתיד למוד וכו'[, ודבר הנשקל שוקל, ודבר שאפשר למנות, מונה. ואם אפשר בשלשתן, כתב הרמב"ם שהמונה משובח, והמודה משובח הימנו, והשוקל משובח משניהן, עכ"ד.

והנה, כאשר הוא מונה, אף שיש אגודות של ירק קטנות יותר או גדולות יותר, מ"מ לוקח הממוצע שבהם. ומ"מ המודד, מדוייק יותר ממונה, והשוקל, מדוייק משניהם ולכן הוא המשובח שבהם, כיון שכאשר הוא שוקל, בטוח הוא שזה ממש מדוייק, שהרי בפירות יש גדולים או קטנים יותר, קלים או כבדים יותר. והמשקל ששנינו כאן אינו כבשאר המצוות, שהוא משקל הנפח. עי' בגליון המשנה במס' תרומות שם בביאור תוס' אנשי שם, ועי' בצה"ל על הרמב"ם אות קעב, ועו"ע במשנה שם גבי מי שמייחד לו כלי שיהי' לו למדה כמה פירות נכנסים שם, שיבדוק את הכלי בשלשת עונות השנה, בהתחלת הופעת הפירות באמצע הקיץ ובסופו. ומן הנסיון אני למד שיש לאדם וכן למשגיח להרגיל עצמו להפריש את התרומה במשקל, שאל"כ יש מכך לעתים קלוקל גדול.

ח. ניווד הפירות בזמן הפרשתם

מה שציינת לדרך אמונה הל' תרומות צה"ל אות תנט, שלכאורה משם מוכח שיש להקפיד שלא לנייד את הפירות בזמן ההפרשה.

ובכן ידידי, כל ענין ניווד הפירות, הן בחלק שאותו מפרישים והן בחלק שעליו מפרישים, מאד תלוי בנוסח ההפרשה, כלומר אם קובע מקום בצפון או בדרום הן לתרו"ג או למע"ר או מעש"ש או עני, הרי שוודאי יש להקפיד שאותו צפון לדוגמא, לא ינוע לצד דרום ואז יקבע שם לשני מעשרות שונים על אותם פירות. משא"כ אם יאמר בנוסח של מעלה או מטה, בכה"ג אין חשש שמא ינועו, והכל לפי הענין ולפי הנוסח.

ואגב מה שהביא שם בד"א, איירי במשקה שנמצא בכלי ועליו מפרישין, ושם אכן יש חשיבות לצד צפון ודרום, שהרי אם המשקה ינוע יכול לבוא לידי תקלה שהרי קבע מעשר ראשון בצפון, ובינתיים הוא ינוע לדרום, ושוב יקבע מעשר שני בדרום, ובדרום נמצא המעשר ראשון. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה למרן הגרשז"א זצ"ל בח"א סי' ס"ב אות ז'.

ט. הפרשת המעשרות בדרך של תנאי באופן תמיד

לשאלתך האם להפריש תמיד את המעשרות בדרך תנאי, כלומר אם צריך עני ואם צריך שני וכו'.

הנה לענ"ד, אף שוודאי התנאי איננו מעכב, אך לענ"ד אין זה מסתבר שיעמוד אדם בשנה השלישית לשמיטה באמצעה ולפניו מונחים רק ירקות טריים, שלית מאן דפליג שיש לעשרם מעשר עני בלבד, ויאמר תנאי שאין בו כל צורך, כיון שאדם צריך להרגיל את לשונו לדבר בשפה ברורה. ואה"נ היכא שיש ספיקא דדינא, או ספק במציאות, ישתמש בתנאי הנז', אולם בלא"ה אין כל צורך בזה, ועדיף שירגיל את לשונו לומר דברים מדוייקים, ובכך הוא גם נזכר בעיקרי ההלכה אימתי מע"ש ואימתי מע"ע, ואז גם יבדוק את עצמו באם זה מע"ש לדאוג למטבע ולכמות הפרוטות שבו, ואם זה מעשר עני לדאוג שלא יהי' בידו גזל עניים. וכ"ז לכתחילה, ובודאי שאם הוסיף התנאי בכל גוונא מהני.

אודות מה שביקשת בסוף מכתבך, תוכל להיעזר ובשמחה במשרדי המכון, ובע"ה ייענו לבקשתך כפי מה שתצטרך.

בברכת התורה

שניאור ז. רווח

שותפות כהן או לוי, זכרים או נקבות, ב"מצוות נדירות" שונות*

ג. זרוע לחיים וקיבה:

בהמת שותפין, חייבים השותפין ליתן הזלו"ק לכהן. והכי פסק רבנו הרמב"ם הלכה למעשה בהל' בכורים פ"ט ה"ז. ומקור הדין, מציין הרמב"ם שם, שנאמר זובחי הזבח, וזובחי משמע לשון רבים. ובגמ' בחולין דקל"ו ע"א איכא בזה מחלוקת ר' אלעאי ורבנן, אלא שלהלכה הרמב"ם פסק כרבנן בכל המקומות וכמפורט לעיל בבכור בהמה טהורה ובפדיון פט"ח וכן בשאר דינים הנז' בגמרא שם. וכן דעת מרן בשו"ע, והכי ס"ל להלכה רוב ככל הראשונים וכן העיקר הלכה למעשה [ומש"כ הטעם משום שנאמר זובחי הזבח בלשון רבים, הגם שבגמרא דחתה דרשה זו ולמדה ממקור אחר, ע"י מה שביאר בזה בפ' המהר"י קורקוס על הרמב"ם שם, וע"ע בפ' הפלתי ביו"ד סי' סא אות ט].

בהמת כהן, פטור הכהן מליתן הזלו"ק, שנאמר מאת העם, ודורשת הגמ' בחולין דף קל"ב ע"ב, ולא מאת הכהנים. וכ"פ הרמב"ם בהל' בכורים פ"ט ה"ח ובשו"ע יו"ד סי' סא סכ"ב.

בהמת לוי, הגמ' שם מסיקה שמספק"ל לרב האם הם בכלל "מאת העם", או שאינם בכלל העם, ולכן להלכה הלויים פטורים מנתינת זלו"ק לכהן. וכ"פ הרמב"ם ושו"ע שם, אלא שאם נטל ממנו הכהן לא יחזיר, וע"י בפ' הכ"מ ובמהר"י קורקוס על הרמב"ם שם. ומ"מ לכו"ע אין נותנין ללוי זלו"ק. וע"י במל"מ על הרמב"ם שם שהביא את הב"ח שכתב שהטעם הוא משום דמספק"ל אם הלויים קרויין עם, ודחה את דבריו, וכתב שהטעם הוא משום שכתוב וזה יהיה משפט הכהנים. וכ"כ הש"ך על השו"ע שם בס"ק יב והוסיף שם שאם הלוי נטל הזלו"ק, מוציאיין מידו. וכיון שלוי פטור רק מספק, אם רצה הלוי לקיים מצות נתינה מספק שמא הוא חייב, תבוא עליו ברכה, וכ"כ בכה"ח יו"ד סי' ס"א אות קז, ע"ש.

בת כהן ובת לוי פטורות מליתן זלו"ק לכהן, כדין איש כהן או לוי. אלא שבת כהן אם נתחללה כגון שנבעלה בעילת זנות, חייבת במתנו"כ, להבדיל מבת לוי, שאף שנתחללה

* המשך מאמר מגליון הקודם

בביאת זנות, דין לוי נשאר עליה ופטורה מלתת מתנו"כ. וכ"ז מבואר בדרכי תשובה על יו"ד שם בס"ק קלה ובס"ק קלח.

ישראל שאשתו כהנת, פטור מן המתנות, וכן פסק מרן השולחן ערוך ביו"ד סי' ס"ח וז"ל: "נותנים אותם לכהנת, אפילו היא נשואה לישראל, והנותנם לבעלה ישראל קיים מצות נתינה, וכ"ש שבעלה ישראל פטור מן המתנות", עכ"ל. ומקור דבריו הם מהרשב"א. וכתבו האחרונים [ראה יש"ש פ' הזרוע סי' ו', ובפר"ח ס"ד ס"א אות יג, ועוד] שבעלה של כהנת יכול לקבל המתנות גם בלי ידיעתה, ובערוה"ש סי' לו כתב שאשה ישראלית אשת כהן אינה יכולה לקבל המתנות בלא ידיעת בעלה, עי"ש. ועי' בביא"ל בהל' בכורים פ"ט ה"כ מה שפקפק בדברי ערוה"ש הללו, עי"ש. וכתב הרחיד"א במחזיק ברכה, שאיש ישראלי הנשוי לכהנת ורוצה להחמיר או ליתן לכהן אחר, רשאי ויקיים המצוה ותבוא עליו הברכה ואינו בכלל הדיוט, כיון שסו"ס הוא ישראל וחייב, רק שהוא פטור משום אשתו שנחשב כמפריש ונותן לאשתו, ולכן יכול ליתנם לכהן אחר אם הוא רוצה.

ישראל שאשתו לוייה, באם הבהמה ברשותה ושייכת לה פשוט שפטורה כנז' לעיל, אולם בהמה השייכת לו, חייב במתנות לכהן. ולא דמי לכהנת שבעלה הישראל דפטור, כיון שגם האשה פטורה ואפשר גם שישראל אחר יתן לה לכתחילה ולכן בעלה פטור, דהוי כאילו בעלה הישראל נתן לאשתו ופטור. אולם בלוייה, הגם שהיא פטורה מספק, מ"מ לכ"ע א"א לתת ללוייה מתנות כהונה ואם כן מהיכן שהבעל יהיה פטור? ובהכרח שבעלה הישראל חייב ליתן לכהן. וכ"כ להלכה רבינו הפר"ח שם באות לג, והב"ד בכה"ח שם אות קה [וה"ה בפט"ח וכמו שכתבנו לעיל, ודלא כמי שכתב שבעלה פטור, עי"ש].

ישראל שיש לו שותפות עם כהן, באם הם שותפים בכל הבהמה, כלומר בכל חלקיה, פטור מליתן המתנות לכהן ואפ"י ששותפות הכהן היא בכל שהוא. אבל אם הכהן שותף רק באיברים מסוימים, באם חלק הזרוע הלחיים והקיבה נמצאים ברשות הישראל הרי שהוא חייב ליתן לכהן המתנות. ואם הכהן שותף רק באחד מהחלקים כגון שהוא שותף בראש [כולו כולל הלחיים] וכן שותף ביד [שהזרוע בכלל היד] וכן בקיבה – בכל חלק שהכהן שותף, פטור, ובשאר המתנות חייב הישראל. [ואם הכהן שותף רק באותם איברים, ג"כ הישראל פטור, אלא שאין לעשות כן משום דמיחזי כהערמה, כ"כ הפרישה על הטור באות לה והב"ד הכה"ח אות קכ"א]. וכל זה מבואר ברמב"ם בהלכות בכורים פ"ט ה"י ואילך, וכן פסק מרן השו"ע בסי' ס"א סעי' כה ואילך, עי"ש. וכתב בספר ערוגות הבושם סוף אות ח' והב"ד בדרכ"ת ס"א אות קנג ובכה"ח אות קטו, שכל מה שנפסק בשו"ע לגבי שותפות עם הכהן, ה"ה בשותף עם לוי שפוטר מספק מנתינת המתנות לכהן.

ולכן, הלכה למעשה, אם הנמנים על הבהמה כשותפים משתתפים אף עם כהן או לוי ויש להן חלק בכל הבהמה, פטורים הם מלתת מתנות זלו"ק, אא"כ רשמו בשותפות שאין להם חלק בראש עם הלחיים, והיד עם הזרוע והקיבה, שאז חייבים ליתן לכהן. ומ"מ אם השתתפו עם לוי ורוצים ליתן לכהן כולל הלוי השותף עמהם, רשאים הם ותבוא עליהם ברכה.

אם השתתפו עם ישראל שאשתו לוויה, ודאי שחייבים, כיון שגם הוא חייב וכמבואר לעיל. ואם היה שותף עמהם ישראל שאשתו כהנת, לכאורה בכה"ג שונה מפט"ח שכתבתי לעיל שחייבין כיון שא"א לקיים מצות נתינה לכהנת, אולם בכה"ג של זלו"ק שאפשר לכתחילה ליתן לכהנת היה מקום לומר שאחר שיש להם שותף שפטור מלתת, דינו ככהן ושותפתו פוטרת. אולם עי' לקמן בדיני ראשית הגז שהבאתי מספר המרחשת שכתב לגבי ראשית הגז, שישאל שאשתו כהנת אין שותפתו פוטרת ברה"ג כיון שגם הוא חייב אלא דהוי כאילו נתנו לה. והבאתי שם שיש שפקפקו בזה ועכ"פ להלכה אין בזה נפק"מ, כיון שכבר כתבנו לעיל שישאל שאשתו כהנת, אם רוצה ליתן לכהן אחר רשאי לעשות כן ומקיים מצוות נתינה ותבוא עליו ברכה, וא"כ בכה"ג השותפין כולל הישראל שאשתו כהנת יתנו לכהן אחר ולכו"ע יקיימו בזה מצות נתינה.

ד. ראשית הגז:

מצות ראשית הגז נוהגת כאשר יש לאדם לפחות חמש צאן מסוג כבשים [שצמרן ראוי לבגדי כהונה] הן מן הזכרים או מן הנקבות, ובתנאי שכל כבש ימצא לאחר גיזתו לפחות במשקל של י"ב סלעים שהם כ-240 גרם, וביחד כל החמש צאן ישקלו 60 סלעים שמשקלם 1,200 גרם. לאחר שגזזם נותן לכהן את ראשית הגז שמדין תורה שיעורו בכל שהוא, ומדרבנן שיעורו אחד משישים מכמות הגיזה שגזז. ויכול ליתן גם לכמה כהנים ובתנאי שלא יפחת לכל כהן ממשקל גיזה של חמש סלעים צמר מלובן, כלומר 100 גרם צמר מלובן [שזה בערך 200 גרם צמר גולמי לפני ליבון].

הכל חייבים בראשית הגז, גם ישראלים וגם לויים, וכן מבואר בסוגיא בחולין דקל"א ע"ב. והגם שבזלו"ק לוי פטור מחמת הספק, שנאמר מאת העם וספק אם הלויים בכלל העם, אולם בראשית הגז שנאמר ונתן לכהן, כולם בכלל החובה, וכן פסק הרמב"ם בפ"י מהל' בכורים ה"א.

כהנת, דינה ככהן ופטורה מליתן לכהן אחר את הגיזה. ואף לכתחילה נותן את הראשית הגז לכהנת, ואף אם היא נשואה לישראל נותנין לה לכתחילה, ואף נותנים לבעלה הישראל. וכן פסק הרמב"ם בסו"פ י' מהלכות בכורים, וכן פסק מרן בשו"ע יו"ד סי' של"ג סעי' יד, וברמב"ם בסו"ד שם השווה דין ראשית הגז לדין זלו"ק, עי"ש.

ישראל שאשתו כהנת פטור מראשית הגז, ואם רוצה ליתן רשאי ותבוא עליו הברכה. וכ"ז כמבואר לעיל בדיני זלו"ק, שדין שניהם שווה, וכפי שכתב רבינו הרמב"ם.

ישראל שיש לו שותפין ישראלים, חייבין בראשית הגז, ובתנאי שלכ"א מהשותפין יש שיעור, כלומר לכל אחד מהשותפין יש חמש צאן, שכל אחד נגזזת בשיעור של לפחות י"ב סלעים שהם כ-240 גרם גיזה וכל החמש יחד נגזזים בכמות של 1,200 גרם. אולם אם יש שני שותפין יחד בחמש צאן בלבד, אפ"י שהם נגזזים כשיעור ויותר, הרי שהם פטורים מראשית הגז. ובאופן שהשותפים חייבים, לאחר הגיזה נותנים ביחד אחד משישים מכל הגיזה שגזזו מכל הצאן. וכ"ז מבואר ברמב"ם בהל' בכורים פ"י הי"ד ובשו"ע סי' של"ג סעי' י'. אמנם מרן בכסף משנה על דברי הרמב"ם שם לגבי שותפין כתב שמקור הדין של שותפין למד הרמב"ם מדין נשים לגבי מצות חלה, וסיים מרן בכ"מ שם וצ"ע. ובאמת לכאורה אין דינו כחלה שהרי לגבי חלה הרמב"ם גופיה פסק בהל' בכורים פ"ו ה"ו שבשותפין אין צריך אלא שיעור אחד לשניהם. ועי' במהר"י קורקוס שכתב ליישב את הדברים, ועוד עי' במנח"ח מצוה תק"ח ובחדרי דעה על

השו"ע שם בסעי' י', ואכן המאירי על הסוגיא בחולין שם הביא שיש אומרים שדי אם לשותפין יש יחד שיעור המחייב ואין צריך חמש צאן לכל שותף, אולם הלכה למעשה פסק מורן בשו"ע בסעי' י' כדעת הרמב"ם הלכה למעשה.

ישראל שיש לו שותפות עם כהן, הנה רבנו השמיט כלל דין השותפין הפוטרים, כגון שותפות עם גוי. וראה במהרי"ק מה שתמה ע"ז, ומ"מ שותפות עם כהן, כתב המנח"ח במצוה תק"ח שזה פוטר, ולכאורה מסתבר כד שהרי כתב הרמב"ם שדין ראה"ג ודין זלו"ק שווה לענין כהן (בסוף הל' יז). ואמנם יש שלמדו מכך שהשמיט הרמב"ם שותפות עם גוי ועם כהן, שס"ל שאין שותפות עמם פוטר. וראה בחסדי דוד על התוספתא בפ"י, ודו"ק. ולכאורה היה מקום לומר שלאחר שפסק הרמב"ם שגם שותפין ישראלים פטורין אלא אם היה לכל אחד שיעור, א"כ אין נ"מ בין שותף שהוא בר חיובא לבין אם איננו בר חיובא כגון כהן או גוי, ואם יש לישראל שותפות עם גוי, אך יש לישראל לבד שיעור בפנ"ע, היה מקום לומר שחייב אף אם השותף השני איננו בר חיובא. אמנם המהרי"ק דחה סברא זו ולדעתו גם אם יש שיעור בפנ"ע לישראל, מ"מ אם יש שותפות עם גוי פטור אף שיש לכ"א שיעור בפנ"ע. ובאמת סו"ס אף אם יש שיעור בפנ"ע הרי השותפין סו"ס שותפין בכל העדר. ומה שיש לחלק מדין חלה בעיסה שיש לגוי שותפות שהישראל חייב אם יש לו שיעור בפנ"ע, כבר כתב המהרי"ק ליישב זאת היטב, עיי"ש. ואמנם גם מה שכתבנו לעיל בשם המנחת חינוך ששותפות עם כהן פוטר, מ"מ הוסיף וכתב שם שלכאורה לפי הרמב"ם שעיקר החילוק הוא בין אם יש שיעור לכל אחד או לא, א"כ אין נפ"מ בזה אם השותף השני אינו בר חיובא כגון גוי או כהן, וא"כ לפי האמת בדעת הרמב"ם, ס"ל להמנח"ח, שהשותפות עמם אינה פוטר. אמנם לדעת המהרי"ק ששותפות עם הגוי פוטר, ה"ה כהן. והנה בביאה"ל בהל' בכורים פ"י הי"ד הביא מספר המרחשת שכתב שישראל שאשתו כהנת אין שותפותו פוטר שהרי גם הוא חייב, אלא דהוי כאילו נתנו לה. ואין ספר המרחשת מצוי עימי כעת בזמן כתיבת הדברים, אולם מוכח א"כ מציטוט דבריו שמ"מ כהן עצמו פוטר. ובאמת שיותר נראה בעיני, מאחר שהם שותפין בכל העדר, אף שיש שיעור לכ"א. ואחרי שהרמב"ם סיכם בדין כהן בסוף פ"י שדין ראה"ג שוה לדין זלו"ק, לכאורה כשם ששם פטור בשותפות כהן ה"ה הכא. ואפשר שאחר שזה ספק, אם ירצה הישראל להפריש וליתן מספק שמא הוא חייב, רשאי, וכעין שכתבנו לעיל גבי לוי בזלו"ק וגבי ישראל שאשתו כהנת. ובפרט בנידו"ד שיש לכל אחד שיעור המחייב בפנ"ע.

אם אחד מן השותפין אשתו כהנת, הנה במרחשת שהו' לעיל כתב שאין שותפותו פוטר שהרי הוא עצמו חייב, ורק מחמת שכאילו נתנו לה נחשב שקיים מצות נתינה. ובביאה"ל כתב על דבריו שזה צ"ע, שאם הטעם שאשתו כגופו, הוי כאילו יש לו יד כהן, שפוטר, וה"ה מי שאשתו כהנת פוטר. ושוב הקשה מפט"ח וחילק בין הפרשה לנתינה ועיי"ש. אמנם עי' לעיל מה שכתבתי לענין פט"ח, שלכאורה אינו פוטר אף מנתינה, משא"כ בזלו"ק או ראה"ג, שאפשר לכתחילה לתת לכהנת ולכן הוא פטור. ולפי"ז יותר נראה ששותפותו פוטר כיון דהוי כשותף כהן. אלא שכמו שכתבנו לעיל גבי זלו"ק, ה"ה בנדו"ד כיון שאף הישראל שאשתו כהנת, אם ירצה ליתן לכהן רשאי ויש לו מצווה ותבוא עליו ברכה, א"כ גם בנדו"ד אף אם יש בין השותפין ישראל שאשתו כהנת, יתנו את ראשית הגז לכהן, כולל הישראל שאשתו כהנת, ויקיימו כולם מצוות ראשית הגז

כדינו ותבוא עליהם ברכת טוב. וכבר אמרו באבות דרבי נתן בפרק שני ה"ב, שבזכות מצות ראשית הגז זוכים לחיי עולם הבא.

ה. שילוח הקן:

מה שהוספת לשאול האם שייך לקיים מצות שילוח הקן ולזכות בה כמה אנשים יחד במצוה זו. הנה כידוע מצות שילוח הקן מחד מכונה מצוה קלה (ראה משנה סוף חולין) ומאידך נאמרו עליה טובות הרבה ושכר רב. בתוה"ק פר' כי תצא, "למען יטב לך והארכת ימים", ובמד"ר שם, והביא רש"י ז"ל את דברי המדרש עה"פ שם בפר' כי תצא, שאם מקיים מצות שילוח הקן יזכה לבית חדש ולעשות מעקה ולכרם ועוד כמפורט שם, שמצוה גוררת מצוה. ועוד שם במד"ר והביא הדברים בגליון המהרש"א על השו"ע בסי' רצב, שבשכר מצות שילוח הקן אדם זוכה לבנים, והדא הוא דכתיב "ואת הבנים תקח לדך". אלא שמצוה זו נוהגת באופן של "כי יקרא" כלומר אינך צריך לחזר אחרי הקן בהרים ובגבעות. וכן מבואר בגמ' בחולין דף קלט ע"ב. אולם כאשר הקן ייקרא לפניך, אתה זקוק לקיים המצוה.

וראה בפתחי תשובה יו"ד רצב ס"ק א מה שהביא מהחוות יאיר, שמדברי התוס' נראה שאינו מחויב לעשות שילוח אלא רק אם רוצה את הבנים, אבל בלא"ה אין זקוק לה, ולהרשב"א כן זקוק להיטפל אל הקן ולשלח את האם אף אם אין זקוק לבנים. ומכריח החו"י שהעיקר כדברי הרשב"א, ובפרט לטעם הזוהר, עי"ש. ועי' בחידושי החתם סופר על הש"ס מס' חולין דף קמב ע"א בד"ה ומה אם מצוה שהוכיח מהסוגיא שם להלכה דלא כהחו"י, שהרי הגמ' קראה למצוה זו מצוה קלה שהיא כאיסור, ואם להלכה כדברי החו"י שאף אם אינו צריך את הבנים מחויב לשלח את האם, א"כ צריך להתעכב מדרכו כדי לקיים מצות שילוח הקן ואדהכי בטייל מעיסוקיו ואיכא הפסד טובא. וראה עוד שם מש"כ עפ"י גבי שילוח הקן ביום שבת, עי"ש.

והגם שעפ"י הפשט אין לרדוף אחר מצוה זו אלא אם נקרתה לפניו, מ"מ ראה בהקדמה לשער המצוות שכתב שלהוציא ממצוות עשה שאין אפשרות לקיימם כגון מעשה הקרבנות, שאר המצוות ואפילו שאינו מחויב, כגון שילוח הקן, צריך האדם לחפש אחריהם ולעשותם, כי כל זמן שלא השלים התרי"ג מצוות שהם נגד רמ"ח איברים ושס"ה גידים הנה נשמתו חסרה ונקרא בעל מום וחוזר לעוה"ז בגלגול, עי"ש. והביא את הדברים בספר שולחן גבוה בסי' רצ"ב ס"ק ח, וכתב שלכן החסידים ואנשי מעשה בירושלים עיה"ק היו יוצאים להרים כדי לזכות ולקיים מצוה זו, עי"ש. וראה עוד מש"כ רבנו השל"ה הקד' (על פר' כי תצא) שמצוה זו של שילוח הקן היא גדולה ונפלאה במאד מאד. ועי"ש מה שהביא מהזוה"ק ומדברי רבותינו הראשונים והאחרונים.

עכ"פ כלל יסודי יש בהלכות שילוח הקן, שמצוה זו אינה נוהגת במזומן, כלומר אינה נוהגת כאשר העוף הטהור גדל בביתו, כגון היונים שגדלים בביתו או האווזים או התרנגולים שקיננו בבית. ומאידך יונים של הפקר שקיננו בעליה, היונים אינם נקראים מזומן כיון שאינם שלד, וגם אין נוח לתופסם, וכל עוד שהאם על הביצים, אף שהביצים נוח לתופסם, מ"מ אין החצר זוכה לבעל החצר, כיון שאסור ליקח האם על הבנים, ואם הוא אינו יכול ליקח ולזכות, ממילא גם החצר אינה יכולה לזכות בביצים עבורו. אמנם אם פרחה האם מעל הביצים, מיד החצר זכתה בביצים וכבר נקרא מזומן, ופקע מצות שילוח הקן ולא יועיל שכעת הוא יפקיר את הבית או החצר, כיון שכבר זכה בהם. אלא

אם כן בתחילה כשבאה היונה או הציפור לקנן בחצירו, קודם שהטילו את הביצים, יודיע בעל החצר ויגלה דעתו שאין רצונו שחצירו תזכה לו את הביצים שיוטלו ברשותו, ואז הם יישארו הפקר ויהיה חייב במצות שילוח הקן. ועי' בכ"ז במש"כ מרן השו"ע בס' רצ"ב ובנו"כ שם, ועי' בברכ"י שם, בכל האפשרויות השונות אימתי נקרא מזומן ופטור, ואימתי לא חשיב מזומן וחייב.

מכל מקום הלכה למעשה, כדי להתחייב בשילוח הקן, מוכרח שאיירי בחצר שאינה משתמרת לאם, כלומר שאינה כלואה בשובך או בלול. ובהכרח גם שהביצים יהיו הפקר כשיוטלו, וזה יהיה או בכתלים בצד רשות הרבים, או בתוך רשות שאינה משתמרת לגבי האם והוא גילה דעתו שחצירו לא תזכה לו את הביצים וכעת הכל הפקר.

ולמבואר א"כ שהכל הפקר, כיצד יש אפשרות לזכות כמה אנשים במצוה זו, וכי יש כאן בעלים שמוזכה זאת לאחרים, והרי אם יש בעלים פטור משילוח הקן. ולכאורה האפשרות היחידה היא באם יעלו שנים וביחד ישלחו את האם, דבכה"ג יקיימו שניהם את מצות שילוח הקן. וכל דוגמא אחרת כיו"ב. אך אינני רואה אפשרות לשתף אנשים רבים במצוה זו, כגון מה שאתם עושים בפטר חמור וכיו"ב.

ואף אם אחד ישלח את חבירו ויאמר לו שבמקום מסוים יש קן, תלך ותקיים את המצוה של שילוח הקן, גם בזה לא יועיל כלום שהרי המצוה תתיחס רק למי ששילח את האם בגופו, ולא לאותו אחד שסימן לו את מיקום הקן, שאין שייך כאן שליחות כיון שהי מצוה בגופו ואין המעשה כלל נזקף אל המשלח ששלח את חבירו. ודבר זה פשוט וברור. וכן מתבאר מהסוגיא בקידושין דל"ט ע"ב ובחולין דף קמב ע"א, גבי אב שאמר לבנו לך והבא לי גוזלות וירד הבן מהסולם ומת, ומקשה הגמ' שהרי הבן קיים שתי מצוות שעליהם נאמר בתורה אריכות ימים והם כיבוד אב ושילוח הקן, וע"ז מיישב רבי יעקב שהכוונה היא לאריכות ימים בעוה"ב. הרי שהבן שהוא השליח, הוא זה שמקיים את מצוות השילוח, ולכן היה הוא צריך להאריך ימים, ופשוט. ואף אם תפרש כדברי החת"ס עמ"ס חולין בדף קמ"ב בד"ה ולפע"ד, ששם מיישב הקושיא המפורסמת היכן קיים מצוות כיבוד אב, והרי האב אמר לו להביא אליו את הגוזלות והוא מת קודם שהביא את הגוזלות, ומיישב שם החת"ס שאיירי בחצר של האב, והאם טרם התרוממה מעל הביצים וממילא חצירו של האב טרם זכתה לו, וכאשר הבן שילח את האם זכתה חצירו של האב בגוזלות עבור האב ובזה קיים גם מצוות כיבוד אב קודם שמת, עכ"ד, אם כן גם לפירושו אף שהאב זכה בבנים, מ"מ את מצוות שילוח הקן קיים הבן, והיה צריך הוא להאריך ימים, וע"כ יישב רבי יעקב הכוונה לעולם שכולו טוב. וא"כ למסקנא ברור שאותו אחד שמשלח את האם רק הוא זה שמקיים מצוות שילוח ולא אותו אחד ששלח אותו, שאין המעשה מתייחס אליו כלל. ורק אם כאמור ישלחו את האם בפועל כמה אנשים ביחד, בכה"ג יקיימו את המצווה יחד.

והיי"ת יצילנו משגיאות, ויראנו מתורתו נפלאות, ויזכנו להשלים כל התרי"ג מצוות, ובכך להגיע אל שלימות הנשמות, וכמבואר בהקדמת שער המצוות.

בברכת התורה

שניאור ז. רווח

ניקוב בעציץ של עץ וחרס*

ד. שיטת הרמב"ם בדין עציץ נקוב

וזה לשון הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה' כג), "עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ בזמן שהספינה גוששת לארץ הרי הצומח בו חייב בתרומה", ע"כ. והוא כרבי יהודה שאמר במשנה (חלה פ"ב מ"ב) והובא בגיטין (דף ז'): אימתי בזמן שהספינה גוששת. וביאר הר"מ בפיה"מ (שם) דאימתי בא לפרש ולא פליגי רבנן עליה¹. אבל זה צריך ביאור מה שכתב הרמב"ם (בפ"י ממעשר שני ה"ה) דהנוטע בספינה חייב בערלה, ולא ציין שהוא דוקא בגוששת כדעת רבי יהודה.

ועי' מל"מ (פ"ב מהל' ביכורים ה"ט) שתירץ דלא בעינן גוששת אלא גבי זרעים אבל גבי אילנות אף שאינה גוששת דינה כגוששת, ע"ש. ועי' בפ"י "משנה ראשונה" בחלה (פ"ב מ"ב) שכתב דלא ירד לסוף דעת המל"מ דמה טעם לחלק בין אילן לזרעים לענין גוששת. דבשלמא לענין נקב, שפיר שייך לחלק דשרשי האילן שהן קשין סופן לנקוב וכנקוב דמי², אבל לענין גוששת, הטעם הוא דלאו ארעא סמיכתא, ואנן בעינן מנחא אארעא ומה שייך לחלק בזה בין זרעים לאילן. ושם כתב דבאמת גם הרמב"ם בערלה מיירי בספינה גוששת וסמך התנא אהך דמסכת חלה דבעי גוששת, ע"ש.

ה. שיטת האגלי טל לחלק בין דין מעשר ודין ערלה

אבל האגלי טל (מלאכת קוצר סק"ו) כתב גם כן דלענין ערלה לא בעינן ספינה גוששת כסברת המל"מ אלא דהוא לא נחת לחלק בין אילנות לצמחים אלא הסביר דיש חילוק בין דין מעשר לדין ערלה, כעין מה שביאר הירושלמי גבי אם נטע אילן בבית דחייב בערלה ופטור ממעשר, והיינו משום דגבי ערלה כתיב ארץ ובית נמי ארץ היא, אבל גבי מעשר שדה כתיב ובית לאו היינו שדה. והשתא אף אנו נאמר, דדוקא לענין מעשר בעינן נוגע בקרקע דאזיר לאו שדה הוא, משא"כ לענין ערלה דאזיר נמי ארץ הוא, ולכן בערלה חייב אף באינה גוששת.

* המשך מאמר מהגליון הקודם

1. וסוגיא דגיטין (ז'): דמשמע דפליגי רבי יהודה ורבנן אתיא כרמי בר חמא בסנהדרין (כה). אבל לרבי יוחנן אמר שם דאימתי בא לפרש, ופסק הרמב"ם הלכה כרבי יוחנן. והוא כתירוץ הראשון בתוס' גיטין שם, ע"ש.

2. וגם האג"ט מלאכת קוצר (סק"ו) הזכיר סברא זו, ולכאורה יש להעיר דאם כן תליא בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן אי אמרינן העומד לזה כזה דמי, וקשה דהא אין הלכה כר"ש. וכבר העיר בזה הקהלות יעקב לגיטין (סי' ו) והביא מהחת"ס והאבני נור דבדבר דאתיא ממילא לכו"ע כעומד לזה כזה דמי ולפ"ז אתי שפיר.

שי' הקה"י בביאור דין עציץ וספינה לעניין ערלה ומעשר ושיעית

והקהילות יעקב (גיטין סי' ו) הקשה על תירוץ האג"ט³ דהא לענין שביעית מספקא לן בירושלמי אם נוטע בבית חייב בשביעית או לא, דגבי שביעית כתיבי תרתי לישני, שדך וארץ (ושבתה הארץ) וכן פסק הרמב"ם שהוא ספק. ואי נימא דספינה שאינה גוששת היא דומיא דבית דלאו שדה הוא, איד פסק הרמב"ם בפשיטות (פ"א מתרומות הכ"ג) דבאינה גוששת פטור אף לענין שביעית⁴. ולכן כתב הקה"י דספינה שאינה גוששת וכן עציץ נקוב על גבי יתדות גרוע מבית ואינו נקרא לא שדך ולא ארצך דאינו יונק כלל מהקרקע. ובערלה חייב משום דלא כתיב שדך ולא ארצך, אבל בשביעית שכתוב ושבתה הארץ אינו חייב אלא בגידולין הבאין מן הארץ ומשו"ה פטור בספינה שאינה גוששת.

ומה שקשה על זה מהירושלמי שכתב גבי ערלה, דעציץ שאינו נקוב חייב "משום דסופו לפעפע והו"ל כנקוב" והשתא למאי דקמן דבערלה לא כתיב לא שדה ולא ארץ א"כ אף אם לא הוא כנקוב מ"מ ליחייב בערלה דהא לא בעינן שדה או ארץ, הסביר הקה"י, דהתם טעמא אחרינא הוא משום דלאו היינו רביתיה, כאמרין בשבת (דף קז:ז) דהתולש מעציץ שאינו נקוב פטור דלאו היינו רביתיה (ופרש"י לאו היינו רביתיה, דאין דרך זריעה שם). והכא נמי מהאי טעמא היה פטור מערלה הנוטע בעציץ שאינו נקוב, דמ"מ ונטעתם בעינו, ומה שזרוע בעציץ שאינו נקוב לא חשיב נטיעה דלאו היינו רביתיה.

וע"ש בקה"י, דלפי מה שביאר דעציץ נקוב ע"ג יתדות אינו יונק מהקרקע אתי שפיר מה שפסק הרמב"ם (פ"ח מה' שבת ה"ד) גבשושית של עפר שעלו בה עשבים, הגביה מעל הארץ והניחה על גבי יתדות חייב משום תולש⁵. ומשמע דעובר על לאו מן התורה [ודלא כרש"י (בשבת דף פא:ז) ותוס' בגיטין (דף ז:ז) שכתבו דהאי חייב לאו דוקא אלא אסור משום דדמי לתולש, ע"ש]. והיינו כנ"ל משום דס"ל לרמב"ם דכשמגביה העציץ מע"ג קרקע נפסק יניקתו והוי כתולש.

וע"ש עוד בקה"י שהסביר בזה גם מה שהשמיט הרמב"ם הסוגיא דגיטין (דף לז). דכותבין פרוזבול על עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות, וכן מה שהשמיט הרמב"ם

3. ויש להעיר עוד על האג"ט מהגמרא בגיטין (ז:ז) שחשבה לחלק בין ספינה שאינה גוששת לעציץ נקוב ע"ג יתדות לרבי יהודה, דעד כאן לא קאמר רבי יהודה אלא בספינה העשויה לברוח, אבל עציץ שאינו עשוי לברוח לא. ואי משום "ארץ" מאי שנא.

4. יש להעיר לכאורה דהרמב"ם שם לא פסק אלא דבגוששת חייב, ולעולם באינה גוששת ספק, ודו"ק.

5. והוא מגמרא בשבת (דף פא:ז), "פרפיסא שהיה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות מיחייב משום תולש, היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע", ע"ש. והנה פרפיסא פרש"י שם דהוא עציץ נקוב וכן פי' התוס' בגיטין ז: ד"ה דילמא. וכתב הבי"י (סי' שלו) דנראה לו דלהרמב"ם דין עציץ נקוב שוה לדין גבשושית, דמאי שנא. אבל ראיתי לחזו"א (ה' ערלה סי' א ס"ק יז) שכתב דגוש עפר העומד באויר, לכו"ע חשיב כארץ, אבל עציץ נקוב המונח על גבי יתדות הוי כתולש, ע"ש שהאריך. ולפי זה באמת קשה על הרמב"ם שכתב דאפילו בגוש עפר נחשב כתולש וחייבי מיחייב דהא כיון לא פסקה יניקתו בגוש עפר מהיכי תיתי יתחייב משום תולש, ושמא מתחייבה במה שגרע קצת יניקתו דכשהיה מחובר לקרקע בודאי ינק טפי, וצ"ע.

התוספתא דעוקצין עציץ נקוב המונח על יתדות דחשיב כמחובר לענין הכשר זרעים, והוא לשיטתו דחשיב כתלוש⁶. ועי' אג"ט שנתקשה בהשמטות אלו, ע"ש⁷.

ו. עוד בשי' הרמב"ם לעניין של עץ ושל חרס

והדרן לדברי הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה' כג), "עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ בזמן שהספינה גוששת לארץ הרי הצומח בו חייב בתרומה ומעשרות ושביעית כצומח בא"י עצמה, שהזכרנו באות ד'. והנה לא העלה הרמב"ם על דל שפתותיו הטהורות שום חילוק בין ספינה של עץ לספינה של חרס, וגם בענין העציצים בכל הלכות הרמב"ם לא פירט הרמב"ם אי מיירי בעציץ של עץ או עציץ של חרס (רק חילק בין עציץ נקוב לשאינו נקוב). וצריך ביאור שיטתו איך הוא יפרנס הסוגיא דמנחות (דף פה:): שחילקה לענין ביכורים בין ספינה של עץ לספינה של חרס. ואף דלענין ביכורים גופא פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' ביכורים ה"ט) דהגדל בעציץ אע"פ שהוא נקוב והגדל בספינה אינו מביא ממנו כל עיקר שנאמר בארצם, ולא חילק בין העציץ נקוב ללא נקוב וכן לא חילק בין ספינה של עץ או של חרס כמו שחילקה הגמרא, היינו משום דהגמרא שם אתיא אליבא דר"ל והרמב"ם פסק כרבי יוחנן דבספינה אינו מביא כלל משום דכתיב בארצם כמבואר בלשון הרמב"ם, אבל לשאר הדינים היה לו לרמב"ם לחלק כמו שחילקה הגמרא לענין ביכורים אליבא דריש לקיש וכמו שחילקו כל הראשונים.

והנה המל"מ (פ"ב מביכורים ה"ט) כתב דבאמת גם הרמב"ם מחלק בין עץ לחרס וס"ל כר"ת (לפני חזרה) דבשל חרס בעי נקב ושל עץ לא בעי נקב, וסתם עציץ הוא של חרס ולכן בעינן נקב בעציץ, וסתם ספינה של עץ כמו שכתבו התוס' בכמה מקומות ובעץ לא בעי ניקוב, ובזה יתיישבו כל דברי הרמב"ם, ע"ש.

אבל הגר"א בביאורו לשו"ע יו"ד (סל' רצד אות סד) כתב דשיטת הרמב"ם בכל מקום בין של עץ או של חרס, דדוקא בספינה מחלקינן בין עץ לחרס שהמים מחלחלים אותה⁸, ע"ש. והנה רבנו הגר"א קיצר בלשונו כדרכו בקדש, אבל הנראה כונתו דבעציצים בין של עץ בין של חרס בעי נקב⁹, אבל בספינה לא בעי נקב משום שהמים מחלחלים אותה ויונקת מבעד לדופן אף בלי נקב [והוא שיטה רביעית המחלקת בין עציץ לספינה]. וכן דעת הרב אב"ד, הובא בחי' הרמב"ן לגיטין (כא:), דבעציץ בעי נקב משא"כ בספינה, אלא דשם הסביר החילוק משום דספינה אינה עשויה לטלטל, אבל עציץ דעשוי לטלטל

6. והגר"ח בעניני זרעים בענין עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות (עמ' קנו) כתב דהרמב"ם גרס בתוספתא דמכשיר את הזרעים ודלא כגי' הספרים אינו מכשיר ולפ"ז אדרבה התוספתא מסייעת לרמב"ם, אלא דצ"ע למה הרמב"ם השמיטה.

7. והנה הקה"י שם (אות ב) רצה לומר דאף דנחשב כתלוש מ"מ התולש מאותו עציץ נקוב המונח על היתדות נמי חייב משום תולש, שהרי עכ"פ עקר דבר מגידולו. ופליג בזה על האג"ט שכתב בפשיטות דכיון דלהרמב"ם ז"ל הגביה עציץ נקוב מהקרקע חייב משום תולש, ממילא התולש אח"כ עשבים מאותו עציץ נקוב פטור דכבר הוא כתלוש מקודם. וכתב הקה"י דאינו מוכרח, ע"ש. (אמנם לכאורה מצד הסברא דברי האג"ט מאד ברורים).

8. וקצת היה נראה לומר דבספינה של עץ לא בעי נקב, דלגבי עץ כתבו התוס' בגיטין (ז:): סברא זו דמים מחלחלים אותה ועוד דסתם ספינה של עץ.

9. וכן דקדק הגר"ח בעניני זרעים (בענין עציץ נקוב ע"ג יתדות עמ' קנו), מדברי הרמב"ם (פ"ב מהל' טומאת אוכלין) דשיטת הרמב"ם דגם עץ וחרס בעי נקב, ע"ש.

בעיניו נקוב. [אלא דמשם נראה יותר דמיירי בספינה של חרס דומיא דעציץ שהוא של חרס כמו שרצה הרמב"ן להוכיח מהסוגיא דגיטין שם (כא:)] וע"ש ברמב"ן שדחה סברא זו שהרי ספינה עשויה לברוח יותר מעציץ, ע"ש. (פי' דמצד הסברא טפי בעיניו נקב בספינה מבעציץ דספינה עשויה לברוח ואינו נוה לינק כל כך מהקרקע).

ז. שי' הראב"ד לגבי ספינה של עץ ושל חרס

והנה המשנה למלך בהל' ביכורים (פ"ב ה"ט) האריך בדיני עציץ נקוב והביא שם את שיטת הראב"ד שהשיג על מה שפסק הרמב"ם פ"ב דטומאת אוכלין (היא"א) דכלי גללים וכלי אדמה שהשרשים יכולים לבקוע בהן ולצאת אינם מכשירים את הזרעים, ואע"פ שאינו נקובים הרי הן כנקובים (שהרי הן כמחובר ולא מהני הכשר במחובר), ע"ש.¹⁰

והשיג הראב"ד דהא בכלי חרס גמור נמי אע"פ שאינו מנוקב כמנוקב, מדקא מפליג במנחות בין ספינה של עץ לספינה של חרס ובודאי בספינה שאינה מנוקבת קאמר. ותירץ הראב"ד דאולי יתפרש שם פירוש אחר דספינה של עץ מביאים משם ביכורים מפני שיש בה נקבים למשוטות וכנטועים בארץ דמו אבל בספינה של חרס אין צריך לעשות נקבים למשוטות, שלא תשבר, ומשום הכי אין מביאין ממנה ביכורים. ובסתם ספינות מיירי דסתם ספינה של עץ יש בה נקבים ושל חרס אין בה נקבים, ע"ש. והשתא לפירוש זה עץ וחרס שווים, דבלי ניקוב שניהם אינם נחשבים כמחובר אבל במנוקב הוי כמחובר [ודלא כר"ת דבעץ לא בעי ניקוב או לא מהני ניקוב] והוא שיטה חמישית דשל עץ ושל חרס בעי נקב.

ח. שי' הרמב"ם בעציץ נקוב לענין תרו"מ ושביעית

וזה לשון הרמב"ם (בפ"י ממעשר שני ה"ח), "הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה אע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות". וכן פסק המחבר בשו"ע (סי' רצד ס' כו). וכתב הגר"א בביאורו לשו"ע (אות סד) דס"ל דאפילו בשל עץ לא בעי נקב לאילנות. ואף דבירושלמי נקט של חרס ס"ל לרמב"ם דכ"ש בשל עץ וכשיטת התוס' בגיטין דשל עץ יונק יותר משל חרס, ע"ש.¹¹

ובפשטות נראה מדברי הרמב"ם, דגם לענין תרו"מ ושביעית עציץ שאינו נקוב הרי הוא כארץ לאילנות. ואף שבהל' תרומות (פ"ה ה' טו) סתם הרמב"ם עציץ נקוב הרי הוא כארץ, ומשמע דעציץ שאינו נקוב אינו כארץ, וכן משמע ברמב"ם שם (ה' טז), ולא חילק הרמב"ם בין זרעים לאילנות, מ"מ נראה דסמך על מה שכתב בהל' ערלה דעציץ שאינו נקוב הרי הוא כארץ לאילנות ובהל' תרומות העתיק הרמב"ם דברי המשנה

10. והוא משנה פ"ב דעוקצין (מ"י), דכלי גללים וכלי אדמה שהשרשים יכולים לצאת בהם אינם מכשירים את הזרעים, וכפי' הר"ש שם דהוא אע"פ שאינם מנוקבים, מצמיחים, ויוצא השורש עצמו ונוקב את הגלל והאדמה של אותו כלי (וכן פי' הרע"ב והרא"ש על המשנה שם). [וחזר בו הר"מ בהלכות ממה שפירש על המשנה דמיירי בנקובים ובא להשמיענו שיעור הנקב דהיינו שיצא ממנו שרשים. ועי' מל"מ (פ"ב ביכורים ה"ט) דפירוש הר"מ בפיה"מ מאד דחוק שהרי שיעור הנקב כבר נתבאר במשנה, ע"ש. והחזון נחום שם הסביר דהיה קשה לר"מ אי בנקובים מאי איריא כלי גללים וכלי אדמה הא כל הכלים נמי שוין הן בזה, ולכן חזר בו בהלכות וכתב דאע"פ שאינו נקובים, וע"ש איך רצה ליישב פי' הר"מ במשניות].

11. והיינו כשיטת ר"ת לפני חזרה. ואף דהרמב"ם עצמו פליג אר"ת דאף בשל עץ בעי נקב מ"מ בזה מודה הרמב"ם דשל עץ יונק טפי מחרס שהוא מתלחלח יותר מן החרס.

במסכת דמאי (פ"ה מ"י) כצורתה וכדרכו בקדש. וכן העלה לדינא הגרש"ז רווח בחלקת השדה ח"א ערלה ונטע רבעי (ס' ב) בדעת הרמב"ם.

ט. שי' הריטב"א לגבי עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות

והנה הריטב"א בחי' לגיטין כתב עציץ נקוב המונח על גבי יתדות, פי' ויש בו עפר חו"ל, ע"ש. וקצת נראה מדבריו דעפר "חו"ל" שנקט דוקא הוא, דאילו בעפר ארץ ישראל אף בעציץ שאינו נקוב חייב במעשר¹². וכן משמע לכאורה מלשון הברייתא עפר "חו"ל" הבא בספינה לארץ חייב במעשר ובשביעית אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת אבל אין הספינה גוששת פטור, ולפ"ז מה שאמר רבי יהודה דבאינה גוששת פטור אינו אלא בעפר חו"ל אבל בעפר ארץ ישראל אף רבי יהודה מודה דחייב באינה גוששת דדין ארץ ישראל יש לה.

אבל הדבר קשה להולמו דהא לא אישתמיט שום פוסק לאשמועינן חידוש גדול כזה, ועוד תדע דהמשנה (פ"ב דחלה מ"ב) לא סיימה להדיא "אבל אין הספינה גוששת פטור" כסיום הברייתא וכמו שציינו התוס' (שהבאנו בהע' 1). וגם הרמב"ם (פ"א מתרומות הכ"ג) העתיק לשון המשנה דעפר חו"ל שבא בספינה לארץ בזמן שהספינה גוששת לארץ הרי הצומח בו חייב בתרומה ומעשרות ושביעית כצומח בארץ שראל עצמה, ולא כתב לנו דין הספינה שאינה גוששת. ואי בעפר א"י באינה גוששת נמי חייב טפי היה לו לאשמועינן דבעפר חו"ל באינה גוששת פטור שהוא עיקר המיוחד בעפר חו"ל דהא בעפר א"י אף באינה גוששת חייב.

וכן כתב המל"מ (פ"ב מביכורים ה"ט) דודאי אין לחלק בין עפר הארץ לעפר חו"ל וזה פשוט ואין צורך להביא ראיה לזה וכו', ומאי דכתב מתני' עפר חו"ל הוא, לאשמועינן שאם היא גוששת דינה כארץ אף שינק מעפר חו"ל. אבל לעולם שאם אינה גוששת אף שהיא מעפר הארץ אין דינה כמחובר אלא דינו כעציץ שאינו נקוב, ע"ש¹³.

י. לסיכום, בענין עציצים וספינות יש לנו חמש שיטות:

- ◊ שיטת רש"י, דבשל חרס אף באינו נקוב יונק מהקרקע שתחתיו, ורק בשל עץ בעיני ניקוב.
- ◊ שיטת תוס' בגיטין, להיפך מרש"י, דשל חרס בעי נקב ושל עץ לא בעי נקב וכן דעת הרא"ש (לפי כמה אחרונים).
- ◊ שיטת ר"ת בתוס' מנחות, דבשל חרס בעי נקב ובשל עץ לא מהני נקב. ועי' בפנים איך שבארנו סברתו.
- ◊ שיטת הראב"ד בדעת הרמב"ם, דהן של עץ והן של חרס בעי נקב ומהני נקב.
- ◊ שיטת הגר"א בדעת הרמב"ם, דבעציץ של עץ או חרס בעי נקב ורק בספינה יש חילוק בין עץ לחרס. ובאחד מהם לא בעי נקב משום דמים מחללים בה. וכן ס"ל לרב אב"ד,

12. וגם בדברי התוס' ד"ה הא רבי יהודה, שכתבו גבי הזרוע בעליה בארץ ישראל, דעפר הבא שם מחו"ל פטור ממעשר, קצת משמע, דבעפר ארץ ישראל חייב. אבל התוס' הרא"ש כתב בסתם, דהזרוע בעלייה פטור ממעשר, ומשמע אפילו בעפר ארץ ישראל.

13. וכן משמע בהלכתא גבירתא סוף פ"ב דחלה שסתם הבא בספינה לארץ ישראל וכו', ע"ש.

הובא ברמב"ן גיטין (דף כא:), דבספינה לא בעי נקב משום דאינה מיטלטלת [אלא דאינו ברור בדבריהם אי ספינה של חרס לא בעי נקב או ספינה של עץ].

◊ ולענין אילנות, דעת הרא"ש דבשל חרס לא בעי נקב משום דיניקתו חזקה ויש בכחו לינוק מעבר לעציץ של חרס, אבל בשל עץ גם באילן בעי נקב. אבל הרמב"ם והשו"ע סתמו דבריהם, ומשמע דבאילנות, אף בשל עץ, לא בעי נקב.

◊ ובאילנות הנטועים בעציצים שאינן נקובים לענין שאר דיני המצוות התלויות בארץ חוץ מערלה נקטינן כדברי הרמב"ם דעציץ שאינו נקוב הרי הוא כארץ לאילנות, ומשמע דהוא סברא כללית לכל המצוות. ואף דהמחבר בשו"ע הל' ערלה (סי' רצד ס' כו) לא העתיק לשון הרמב"ם אלא רק סתם דחייב בערלה, מ"מ ודאי לדינא נקטינן כדעת הרמב"ם. ולכן לכל עניני זרעים, כגון תרו"מ ושביעית, אילן הנטוע בעציץ שאינו נקוב הרי הוא כארץ ונוהג בו כל הלכות התלויות בארץ כמו בעציץ נקוב. וכן העלה לדינא הגרש"ז רווח בס' חלקת השדה ח"א ערלה ונטע רבעי (סי' ב). אמנם ודאי אם האילן נטוע בעציץ שאינו נקוב של מתכת, או אפילו של חרס, ויש מתחתיו דבר המנתק באופן שאינו יונק מהקרקע, בכה"ג פטור מכל המצוות התלויות בארץ מן התורה כמו שכתב הרב שם.

בברכה אליהו ראש

בענין החיוב לשרוף פירות ערלה*

קושיא על דברי רש"י ויישובה

ויש להקשות עוד על רש"י, דבשלמא אם יש חיוב עצמי לשרוף פירות ערלה ברור ופשוט מדוע הגמ' לא שאלה מה הטעם שהנשרפין לא יקברו, דאין הוה אמינא שיעשה אחרת ממצוותו. אך אם אין חיוב עצמי לשרוף, קשה מדוע הגמ' לא שאלה מה הטעם שהנשרפין לא יקברו, כמו ששאלה מה הטעם שהנקברין לא ישרפו.

ויש ליישב, שהגמ' שאלה רק מה הטעם שאין לשרוף את הנקברים משום שהדבר תמוה, דתינח שאסור להקל ולקבור את הנשרפים משום חשש תקלה, אך תמוה מדוע האדם לא יכול להחמיר על עצמו ולשרוף במקום לקבור.

קושיא נוספת על דברי רש"י

ובגמ' בתמורה (לד.) מבואר שהנקברין לא ישרפו, משום שהנשרפין אפרן מותר בהנאה ויש לחוש שאם ישרוף את הנקברים יבואו להתיר אפרם. והנה התוס' (לג: ד"ה הנשרפין) נתקשו בטעם היתר ההנאה מאפר הנשרפים, וכתבו ליישב וז"ל, "ואומר מורי הרמ"ר דנשרפין כיון שצוה הכתוב לשרוף, אחר שעשה כאילו נעשית מצותו, ואין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו, ה"נ כיון שנעשית מצותו הלך אסוריה וכו', אבל הנקברין דלא הטעין הכתוב לשרוף משוך איסורייהו לעולם, עכ"ל. ועי' בשו"ת החת"ס (יו"ד סימן צח) בביאור דבריהם.

א"כ ישנה קושיא גדולה ע"ד רש"י, שאם אין חיוב מה"ת לשרוף את פירות הערלה וכו', מדוע אם שרפם, אפרן מותר. והרי עדיין לא פקע מהם איסור ההנאה, ואי אפשר לומר שלדעת רש"י רק אפר הקדשים ואפר החמץ מותרים בהנאה, שהרי רש"י להדיא (לד. ד"ה כל הנשרפין) כתב כן לענין תרומה וערלה וכלאי הכרם, ע"ש. ואין לומר שכיוון שאינם ראויים יותר למאכל, פקע מהם האיסור, שהרי תנן בערלה (ג, א), "בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק", ע"כ. הרי שאע"פ שהערלה כבר אינה ראויה לאכילה כלל, אכתי לא פקע ממנה שם איסור. ויש לדחות. שו"ר שאף הפמ"ג (סי' תמה, אשל אברהם אות א) כתב שלדעת התוס' אפ"ל אם נפסלו מאכילה, אסורים מה"ת, ע"ש. וכן החזו"א (דיני ערלה אות מ) כתב שאף שנפסלו מאכילת אדם עדיין הן באיסורן וטעונין שריפה, ע"ש.

* המשך מאמר מהגליון הקודם

ועוד, שאם כן, אף הנקברין היו צריכים להיות מותרים בהנאה לאחר שנפסלו מאכילת אדם. ואף שאפשר ליישב שלדעתנו אפר איסורי הנאה אסור רק מדרבנן ולכן הם אמרו והם אמרו, דהיינו חכמים החמירו להצריך שריפה לפירות הערלה והם הקלו להתיר האפר בהנאה וכ"כ המנחת חינוך (מ"ע קמו) ע"ש, אמנם לענ"ד אין בזה כדי יישוב, שמלבד שקצת קשה דהו"ל גזירה לגזירה, שאסור מדרבנן לשרוף את הנקברים שמא יבואו להתיר את האפר שכל כולו אסור רק מדרבנן, יש להקשות יתר על כן, שלפי שיטת רש"י כלל לא מובן מדוע בשר בחלב לדוג' הינו בכלל הנקברים (כמבואר במשנה ד), והרי אף בו ישנו חשש שמא יבואו לאוכלו. וצע"ג. ולקמן יבוארו דברי רש"י בס"ד.

דעת שאר הראשונים האם ערלה בעיא שריפה

והנה בגמ' בסוכה (לה.) איתא, "אתרוג של אשרה ושל עיר הנדחת פסול. מאי טעמא, כיון דלשרפה קאי, כתותי מיכתת שיעוריה. של ערלה פסול. מאי טעמא, פליגי בה רבי חייא בר אבין ורבי אסי. חד אמר, לפי שאין בה היתר אכילה. וחד אמר, לפי שאין בה דין ממוין", ע"כ.

ולפו"ר ממה שהגמ' לא אמרה שאתרוג ערלה פסול משום דלשרפה קאי כדון אתרוג של אשרה ושל עיר הנדחת, משמע לכאורה שאין מצוותו בשריפה דווקא.

ובאמת כבר התוס' בסוכה (שם ד"ה לפי שאין) הקשו על הסתירה בין הגמ' בתמורה לגמ' בסוכה וז"ל, "וא"ת אתרוג של ערלה תיפוק ליה דמיכתת שיעוריה דמצותו בשרפה דקחשיב ליה בתמורה פרק בתרא בהדי נשרפין ואמרינן התם הנשרפין לא יקברו. ואפשר דאפילו מדאורייתא הויא ערלה בשרפה דילפינן לה מכלאי הכרם דכתיב בה פן תקדש ודרשינן (חולין דף קטו.) פן תוקד אש", ע"כ. ועכ"פ למסקנת התוס' אכן צריך לשרוף פירות ערלה, והסתפקו האם הוא דין תורה. וכן בתוס' בחולין (קטו: ד"ה כלאי הכרם) מוכח דס"ל שמצוה מה"ת לבער ערלה בשריפה, וכדון חמץ שמצוה לבערו בשריפה לדעת ר' יהודה, ע"ש.

ובתוס' הרי"ד (שם) תירץ, שבאמת ערלה חייבת שריפה, אלא שדינא הכי דווקא בא"י, אך ערלה בחו"ל אינה אסורה אלא באכילה ולא בהנאה, ולכן אין חייבים לשרפה. והגמ' נקטה טעמים נוספים כדי לאסור אתרוג ערלה גם בחו"ל. וא"כ לפי"ז בא"י חובה לשרוף.

והרז"ה (שם) כתב, "ישמעת מינה דאתרוג של ערלה שפסול משום שאין בה לא היתר אכילה ולא היתר ממוין. לא שנו אלא ביום טוב ראשון, אבל ב"ט שני כיון דלא בעינן לכם, מה לנו אם אין בו לא היתר אכילה ולא היתר ממוין", עכ"ל. והראב"ד תמה עליו וז"ל, "לא מיחוורא הא מילתא, דהא תרומה טמאה וערלה מן הנשרפים הן כדאיתא במסכת תמורה [דף לג ב] הילכך מכתת שיעוריי הו", עכ"ל. והנה מבואר שלדעת הרז"ה ערלה לא בעיא שריפה עכ"פ מדאורייתא, דאל"כ מיכתת שיעוריהו ופסולה כל הימים.

אך יתכן שאף לדעת הרז"ה מדרבנן כן צריך לשרוף מחשש תקלה. ולכאורה מדברי הרמב"ד מבואר שצריך לשרוף מדאורייתא.

לדעת הרמב"ם חייב לבער הערלה בשריפה דווקא

והנה הרמב"ם הל' מאכלות אסורות (טז, כז) כתב וז"ל, הערלה וכלאי הכרם דין הפירות שלהן שישרפו, והמשקין שלהן יקברו מפני שאי אפשר לשרוף המשקין, ע"כ. וכ"כ רבנו גרשום בגמ' בתמורה (לד.) ע"ש. ומדבריהם נראה ברור שחובה דווקא לשרוף את פירות הערלה. שאם היו סוברים כדעת רש"י שהשריפה היא רק משום שמא יבוא לידי תקלה, לא היו צריכים לכתוב שהמשקין יקברו משום שאי אפשר לשרפם, אלא שיקברו משום שלא יכול לבוא ע"כ לידי תקלה.

ולפ"ר לכאורה איכא למישדי ביה נרגא, שכן הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין (יט, יז) חזר לכתוב שהערלה מצותה בשריפה וז"ל, "אלו הן הנשרפים, בשר קדש שנטמא או נותר או נפסל, וכן המנחה שנטמא או נפסלה או נותרה, ואשם תלוי שנודע לו שלא חטא קודם שנזרק דמו וחסאת העוף הבאה על הספק, ושער נזיר טהור, והערלה וכלאי הכרם. ודבר שאין דרכו להשרף כגון משקין של ערלה ושל כלאי הכרם הרי אלו יקברו, ע"כ. אך בהי"ג כתב הרמב"ם וז"ל, "כל הנקברין אפרן אסור, וכל הנשרפין של הקדש אפרם מותר חוץ מדשן המזבח החיצון והפנימי ודישון המנורה", ע"כ. ונראה שהדגיש הרמב"ם שדווקא של הקדש אפרם מותר, כיוון שמצותם דווקא בשריפה, מה שאין כן בשריפת ערלה וכד'.

אולם קשה לומר כן, שהרי לפי"ז יוצא שהרמב"ם לא כתב מה דין הנשרפים שאינם של הקדש, אלא כתב רק מה דין הנקברים וכן דין הנשרפים של הקדש. ולכן יותר מסתבר לומר שהרמב"ם הדגיש לכתוב 'של הקדש', כיון שבנשרפין דהקדש יש שאפרם מותר ויש שאפרם אסור, אך בשאר הנשרפים אין חילוק וכולם מותרים, ואין לתמוה מדוע לא כתב כן בהדיא, שכיון שכתב שאפר הנקברים אסור, יש ללמוד שאפר הנשרפים מותר. וכן בהלכה יד כתב, "כל הנשרפין לא יקברו, וכן כל הנקברים לא ישרפו, שאע"פ שהוא מחמיר בשריפתו הרי הקל באפרן, שאפר הנקברים אסור", ע"כ. ולא חילק בין נשרפין דקודש ושאר הנשרפים, אלא אפר כולם מותר הנאה.

דברי התוס' והריטב"א בפסחים

ושו"ר לגאון ר' יצחק יוסף שליט"א בספר ילקוט יוסף (מצוות התלויות בארץ ח"ב פ"א ה"ד) שכתב שגם מדברי התוס' בפסחים (ב. ד"ה אור) משמע דבערלה הצריכו בפועל לבער והיינו בשריפה, ע"כ. ואח"כ לענ"ד נראה שלא משמע כדבריו, ואדרבא יש לדייק הפוך ולכן אמרתי אבאר שיחתי. וז"ל התוס', "הטעם שהחמירו כאן [בחמץ] טפי מבשאר איסורי הנאה **שלא הצריכו לבערם**, משום דחמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיניה כדאמר לקמן (דף יא.) ולא דמי לבשר בחלב וערלה וכלאי הכרם שאיסורם נוהג איסור עולם", עכ"ל. א"כ מבואר שלדעת התוס' ישנו הבדל בין

חמץ לערלה וכלאי הכרם, שחמץ צריך ביעור בפועל אע"פ שמדאורייתא די בביטול בעלמא, משום דלא בדילי מניה ולכן יש יותר חשש שיאכל ממנו. מה שאין כן בערלה וכלאי הכרם שאינם צריכים ביעור כלל, אפי' מדרבנן, כיון דבדילי מניה. וכן מפורש בדברי הריטב"א (שם ד"ה ושאלו). ושו"ר שגם השפת אמת (שם) הסכים שפשט דברי התוס' שאין הערלה וכלאי הכרם צריכים שריפה כלל. אלא שהוקשה לו על כך מהמשנה בתמורה נראה שצריך לבערם שמא יבואו לאוכלם ולכן כתב וז"ל, "וצ"ל בדוחק כוונת התוס' דמ"מ לפי שעה אין איסור להשהותם בבית אבל גם זה צ"ע מנ"ל, עכ"ל. אמנם לכאורה ודאי שפשט דבריהם מורה שכוונתם שא"צ לבער כלל, כיון שדברי השפ"א חסרים מאוד בלשון התוס' שכתבו "שלא הצריכו לבערם", ולדבריו היה צ"ל "שלא הצריכו לבערם מיד". אמנם עדיין יש להבין כיצד יתיישבו דברי התוס' עם המשנה והגמ' בתמורה שמבואר שצריך לבער את פירות הערלה. ועיין לקמן.

והנה הילקו"י בהמשך דבריו הקשה ע"ד עצמו כנ"ל שבתוס' מפורש שאין הערלה צריכה ביעור, ודחק שכוונת התוס' שאין צריכים לבערם מיד כדברי השפ"א, אך כשמבערו מצותו בשריפה, ע"ש. ולענ"ד אף אם הדבר אפשרי בדעת התוס', סוף סוף לא מובן כיצד משמע מדבריהם שצריך בפועל לבער.

חידוש הריטב"א, וקושיא על דבריו

והריטב"א (סוכה שם) כתב ליישב קושית התוס' בסוכה בדרך אחרת וז"ל, "ושל ערלה אינו בחיוב שריפה אבל עומד לכך וא"א ליהנות בשריפתו", עכ"ל. וביאר הריטב"א שזו כוונת התירוץ הראשון של הגמ' בסוכה הנ"ל – שאינה עומדת לאכילה, דהיינו דעומדת לשריפה, וכתותי מכתת שיעוריה. א"כ לדברי הריטב"א אין חיוב דווקא לשרוף את פירות הערלה. וממילא גם אין ראיה מדברי התוס' בסוכה ותוס' הרי"ד והראב"ד שישנו חיוב עצמי בביעור, ש"ל שכוונתם שערלה עומדת לשריפה, אך אינה בחיוב שריפה. אולם כד דייקנן יש להקשות ע"ד הריטב"א כפי שהקשנו ע"ד רש"י, שלפי דבריו לא מובן מה החילוק בין הנקברים לנשרפים, ומדוע אפר הנשרפים מותר בהנאה. ושמחתי לראות שכבר המנחת חינוך (מצוה קמו אות ז ד"ה ועיין ריטב"א) הקשה כן על דברי הריטב"א. ע"ש.

דברי החת"ס וערוה"ש

וגם הלום ראיתי שכתב ערוה"ש (סי' רצד סע' ג) וז"ל: ויראה לי דאין הכוונה שהוא מחוייב לשרוף ולקבור את הערלה דלא מצינו חיוב מן התורה לאבד איסורי הנאה חוץ מעבודת כוכבים וחמץ בפסח, אלא הכוונה שאם רצונו לבערם מן העולם כדי שלא יכשלו בהם בני אדם ישרף את שדרכו לישרף ויקבור את שדרכו לקבור [וכ"כ הח"ס בס"ס רפ"ו] אלא תולש פירותיהן וזורקן. עכ"ל. וז"ל החת"ס (שם) והנה כתבתי במ"א דלא מצאתי בש"ס שמחוייב אדם לשרוף ערלה, ורמב"ם נמי לא מייתי ליה במקומו כלל אלא בהל' פסולי מוקדשיו דרך אגב, אשר מזה נ"ל מעולם לא נצטוו לבער ערלה

מן העולם אלא שאסור בהנאה וסגי ליה בשריפה להתיר אפרן לאפוקי בב"ח דלא סגי בהכי אבל שיהיה מצוה להדר לשורפו לא מצאתי וכן לא ראיתי מעולם מרבתי ששורפים רק הניחום וירקבו. עכ"ל. וראשית יש להעיר ע"ד החת"ס, שגם בהלכות מאכלות אסורות (טז, כז; כתב הרמב"ם כנ"ל שדין הערלה וכלאי הכרם בשריפה. ע"ש שנראה שישנו חיוב לשורפם, ולא רק שעומדים לשריפה. ונראה שהדברים מוכרחים שהרי הרמב"ם שם, לא הזכיר כלל שאפרן מותר ורק בהל' פסולי המוקדשין נחית להכי.

ועוד יש להעיר שדברי החת"ס מחודשים עד למאוד, שהרי אף לשיטת רש"י שמיקל בחיוב שריפת פירות הערלה, מכל מקום חייב לבערם ולהשמידם מחשש שמא יכשלו בהם בני אדם ואין הדבר תלוי ברצונו הטוב. וכבר הקשה כן בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' קסה). וגם מערוה"ש נראה שעכ"פ מדרבנן צריך לזורקם שלא יכשלו בהם הרבים ולא די להניחם שירקבו, וכן לעניין בשר בחלב (סי' פז סע' ז) כתב ערוה"ש שישליכנו למקום הטינופת. ע"ש.

ועוד, שלכאורה אין להביא ראיה ממנהג רבותיו הקדושים של החת"ס, שהרי שונה דין ערלת חו"ל שאינה אסורה אלא באכילה ולא בהנאה, ולכן פשוט שאין חיוב לשורפה. וכ"כ תוס' הרי"ד בסוכה (לה). והוסיף הרי"ד שמוותר לכתחילה להאכיל את חבירו פירות ערלת בחו"ל, אם חבירו לא יודע מכך, וכ"כ הרבה אחרונים בדעת הרמב"ם ואכמ"ל. ושו"ר שהחת"ס (או"ח סי' קפ) כתב, "אע"פ שי"ל שערלת חו"ל שאני, מכל מקום האמת נ"ל כנ"ל", עכ"ל.

קושיות האחרונים על דברי החת"ס

ובשו"ת המהרש"ם (ח"א סי' נד ד"ה אכן עוד) ועוד אחרונים הקשו על דברי החת"ס, וכתבו שדבריו צע"ג, שהרי התוס' בסוכה ובתמורה ובחולין הנ"ל כתבו להדיא שערלה מצוותה בשריפה, ולפלא שנעלמו דבריהם מעיני החת"ס, ע"ש. ולענ"ד ודאי שהחת"ס זכרם, אך כוונתו שאמנם יש מצוה אם שורף את הערלה, אך מכל מקום אין זו מצוה חיובית. ותלי"ת שמצאתי שכן כתב החת"ס גופיה (חאו"ח סי' קפ) וז"ל, "והנלע"ד חילוק בין חמץ לשארי איסורי הנאה, דחמץ מצווין להשביתו במצות עשה וכל שעתא ושעתא עובר במ"ע, משא"כ שארי איסורי הנאה אפילו כלאי הכרם וערלה דאתי' מיני' וכתבו תוס' סוף תמורה [ל"ג ע"ב ד"ה הנשרפין] דמשו"ה אפרן מותר דאין לך שנעשה מצותו ומועלים בו דמשמע דאיכא מצות עשה בהשבתתן מן העולם, מ"מ לא נ"ל שיהיה מצוה לבערו אלא אם מבערו באש מצוה קעביד, דהרי הרמב"ם בהלכות ערלה לא הזכיר מצוה זו וכן בש"ע בהלכות ערלה לא נזכר מזה כלום רק בסוף הלכות פסולי המוקדשין הזכיר ערלה מהנשרפין", עכ"ל. אמנם, יש להעיר שמדברי התוס' בחולין (קטו:) נראה שלא כדברי החת"ס, שהרי מבואר מדבריהם שדין הנשרפין יותר חמור מדין הנקברין. ואילו לדברי החת"ס אינו כן, שאלו ואלו אינם חייבים ביעור, אך

בנקברין ישנה חומרא שאין אפרם מותר לעולם. ויש ליישב עפ"י דברי החת"ס במק"א (יו"ד סי' צח) שישנה חומרא בנשרפין, שאסור לרצות בקיומם, מה שאין כן בנקברים. ע"ש.

דברי החת"ס לכאורה סותרים זא"ז

והאחרונים העירו שהחת"ס סותר דברי עצמו, כיון שבמק"א (יו"ד סוף סי' צח) נראה שסובר שישנה מצוה לבער כלאי הכרם וערלה, ע"ש. ולענ"ד אין זו סתירה מובהקת, שכיון ששם לא הכריע כן, ע"ש. אמנם, סתירה אחרת יש בין התשובות, שבסי' רפו כתב החת"ס שרשאי להניחם שירקבו, אך בסי' צח כתב שבשר בחלב בעי גניזה מדרבנן, שלא יכשלו בו, ע"ש. וא"כ פשוט וברור שאף ערלה בעיא גניזה מדרבנן, שלא יכשלו בה, וצ"ע. וכאמור לעיל נראה שכן דעת ערוה"ש, אע"ג דאזיל בשיטת החת"ס.

יישוב הליקוטי הערות לסתירה, וראיתו לדברי החת"ס

ולאחר עומדי על סתירה זו, ראיתי בספר ליקוטי הערות (על ספרי תשובות החת"ס, יו"ד ח"ג עמ' שיד) שגם העיר שלכאורה דברי החת"ס סותרים נינהו. וכתב ליישב שאולי י"ל דהחת"ס מודה דאם תלשו מהאילן אסור להניחו כך וצריך לבערו משום תקלה, ורק להניחו על האילן מותר ואין חוששין משום תקלה, ע"כ. וביסס דבריו בראיה מהמשנה במעשר שני (ה, א) וז"ל, "כרם רבעי מציינין אותו בקוזות אדמה ושל ערלה בחרסית וכו'. אמר רבן שמעון בן גמליאל במה דברים אמורים בשביעית", עכ"ל. ובגמ' בב"ק (סט.) מפרש לה וז"ל, "ושל ערלה, בחרסית, סימנא כחרסית, מה חרסית שאין הנאה מינה, אף האי דלית ביה הנאה מיניה וכו'. אמר רבן שמעון בן גמליאל בד"א בשביעית, דהפקר נינהו, אבל בשאר שני שבוע הלעיטהו לרשע וימות", עכ"ל. ואם חובה לשרוף פירות הערלה, עד שמחייבים אותו לציין הפירות בחרסית, יחייבוהו לבער הפירות מן העולם. ועוד שרשב"ג אומר שאפי' לציין לא צריך אלא בשנת השמיטה שהפירות הפקר, אך בשאר השנים א"צ לחוש, שהרי בלאו הכי אסור לתלוש את הפירות ולאכול משום גזל, ואם האדם עובר על איסור זה, קיי"ל הלעיטהו לרשע וימות. וכ"פ הרמב"ם (מעשר שני ט, ז). ורק אם תלשן מהאילן, מחוייב לבערן משום חשש תקלה ויכול לבערן בכל אופן שירצה, ורק לקוברם אסור שמא ימצא אותם אדם ויכשל באיסור.

בברכה

אבישי גרינציוג

שו"ת מקוון

שאלות שהופנו לרבני המכון
התשובות ניתנות ע"י הרבנים כ"א בתחומו

שאלה:

שלום רב

מה הדין של פרות וירקות שנקנו מחנות ירקות באזור חילוני שאין לו תעודת הכשר איך צריך לנהוג לגבי תרומות ומעשרות האם דינם כספק טבל שכן יתכן שהובאו מתנובה ששם מעשרים אם כן מה עליי להפריש בדיוק.

תשובה:

שלום וברכה!

יש להפריש תרומות ומעשרות בצורה מלאה ללא שינוי מטבל ודאי. להוציא שבספק אין מברכים על הפרשת תרו"מ ולא על חילול מעשר שני אלא מחללים בלא ברכה. ובנוסף אין חובת נתינה ללוי כפי שחייבים בטבל ודאי. אלא רק קביעת מקום וקריאת שם.

בברכה

שניאור ז. רווח

שאלה:

שלום רב

האם עלולה להיות בעיית כשרות ברכישת אננס (כפרי שלם) מחנות ללא כשרות (גויים) בא"י? (למיטב ידיעתי אין מגדלים אננס בא"י...).

תשובה:

שלום וברכה!

א. אננס גדל בהחלט בארץ ישראל.

ב. גם אם רכשת ממקום ללא כשרות, כל שעליך לעשות זה רק להפריש תרומות ומעשרות, ואזי באפשרותך לאכול את הפרי.

בברכה

שניאור ז. רווח